

Ime i prezime studenta: Edvard Štimac

Ime i prezime mentora: doc. dr. sc. Maja Ćutić Gorup

Naziv studija: Sveučilišni diplomski dvopredmetni studij povijesti i informatike

Matični broj studenta: 0009063219

Odsjek za povijest

Filozofski fakultet u Rijeci

Sveučilišna avenija 4.

DIPLOMSKI RAD

Uspon Rusije u 18. stoljeću – Veliki sjeverni rat

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Polje: Povijest

Grana: Novovjeka povijest Europe

Sažetak

Rusku povijest u razdoblju od kraja 17. i početka 18. stoljeća obilježila je vladavina kontroverznog cara Petra Velikog koji je pretvorio zaostalu srednjovjekovnu Rusiju u moderno europsko carstvo.

Odmah nakon dolaska na vlast 1682. godine, Petar Veliki je započeo svoj plan obnove Rusije. Prvi korak bio je otvaranje carstva prema moru, te gradnja velike pomorske flote. Plan je cara uputio prema Zapadnoj Europi gdje je kao običan radnik i član ruskog poslanstva proveo dvije godine. Nakon povratka u Rusiju 1698. godine, car je proveo reforme koje su postavile temelj modernizacije i uspona carstva prema razini europskih velesila. Reforme su rezultirale novoj vanjskoj politici koja je vodila do povijesnog „Velikog sjevernog rata“ protiv tadašnje vladarice Baltika, Švedske. Rat je trajao od 1700. do 1721. godine i završio ruskom pobjedom. Sporazumom u Nystadu 1721. godine Rusija je dobila velik dio obalnih baltičkih područja i postala je nova vladarica sjeveroistočne Europe i Baltika.

Veliki sjeverni rat imao je dalekosežne posljedice u napretku Ruskog Carstva kroz 18. stoljeće. Rusija je doživjela neviđeni procvat i uspon tijekom četrdesetogodišnje vladavine Petra I. koji je zbog svojih postignuća i zasluga dobio ime „Petar Veliki“.

Ključne riječi: Petar Veliki, Rusko Carstvo, Velika europska turneja, reforme, Veliki sjeverni rat, Karlo XII., Narva, Sankt Petersburg, Poltava, Nystad

Sadržaj

1.	Uvod.....	4
2.	Rusija - Prijeratne godine 1682. – 1700.....	6
2.1.	Petar I. Aleksejević Romanov.....	6
2.2.	Velika povorka u Europu	9
2.3.	Reforme Petra Velikog.....	13
3.	Baltik – Prijeratne godine i iniciranje rata	19
4.	Veliki sjeverni rat 1700. – 1721.....	25
4.1.	Početak rata – Početna godina i Bitka za Narvu	27
4.2.	Nastavak rata i osnivanje Sankt Petersburga 1703. godine.....	33
4.3.	Švedski pohod na Rusiju i Mazepin ustanak	39
4.4.	Bitka kod Poltave 1709. godine i preokret rata.....	45
4.5.	Ostali sukobi i uloga Rusije od 1709. do 1720. godine	51
4.6.	Završetak rata 1719. – 1721.....	54
5.	Posljedice rata na Rusiju	58
6.	Zaključak.....	61
7.	Izvori	63

1. Uvod

Veliki sjeverni rat ili Nordijski rat bio je poznati sukob na početku 18. stoljeća. Rat se vodio oko prevlasti na Baltiku, a glavne dvije sukobljene strane bile su Rusija i Švedska. U tom razdoblju Rusijom i Švedskom su upravljali vladari koji su zabilježeni u povijesti njihovih zemalja kao jedni od najvećih vladara. U tom razdoblju od 1682. do 1725. godine, Rusijom je vladao car Petar I. Aleksejević Romanov ili kasnije nazvan Petar Veliki. On je bio jedan od najpoznatijih i najznačajnijih ruskih vladara u povijesti Rusije. Njegova značajnost u unaprjeđenju i modernizaciji Rusije je neosporna, te se pod njegovom vladavinom u 18. stoljeću Rusko Carstvo priključilo europskoj pozornici. Tijekom njegove vladavine dogodilo se nekoliko sukoba, ali najvažniji je bio sukob oko prevlasti na Baltiku koji je kasnije nazvan Velikim sjevernim ratom. Ovaj veliki sukob je jedan od najvećih događaja u životu Petra Velikog, i bit će temeljni dio ovoga rada.

Tri važna događaja u životu Petra Velikog imala su neizmjernu važnost za tadašnju Rusiju. Prvi veliki događaj koji je obilježio život ruskog cara bilo je njegovo putovanje u Zapadnu Europu s ciljem moderniziranja Rusije i izgradnje ruske mornarice. Drugi veliki događaj dogodio se tijekom Velikog sjevernog rata, a to je izgradnja Petrograda. I posljednji događaj bio je Veliki sjeverni rat. Ovaj veliki sukob je znatno pripomogao usponu Rusije u veliku silu koja je počela imati snažan utjecaj na ostatak Europe i biti bitan čimbenik njene povijesti.

Cilj ovog rada jest istražiti i proučiti Veliki sjeverni rat (1700. – 1721.) i njegovo značenje za Rusiju i njezin uspon u 18. stoljeću. Rad je podijeljen na tri glavna dijela. U prvom dijelu rad obuhvaća stanje Rusije prije rata, razdoblje Petrovih reforma, važnost reformi u ustroju moderne vojske, početak nove ruske vanjske politike, stanje samog Baltika prije rata i uzroke rata. Drugi dio rada obuhvaća sam tijek rata s ruske perspektive, a u neku mjeru i sa švedske perspektive, te sve najvažnije događaje tijekom tog sukoba, uključujući i gradnju Petrograda. Posljednji dio rada obuhvaća završetak rata, mirovne ugovore te posljedice rata na Rusiju. Posljednji dio također obuhvaća i posljedice koje je rat imao na ostale zemlje sudionice Velikog sjevernog rata, što je to značilo za ostatak Europe, te moja završna razmišljanja i zaključke do kojih sam došao istraživajući ovu temu. Rezultati ovoga rada i istraživanja prikazat će koliko je zapravo bio presudan taj rat za Rusiju i je li bio samo taj događaj ključan u njenom usponu ili su postojali i drugi čimbenici koji su možda bili važniji od samog rata.

Ovu temu sam izabrao zbog vlastitog, velikog interesa za rusku povijest u razdoblju vladavine Petra Velikog. Život kontroverznog cara i njegov utjecaj na Rusko Carstvo, i općenito ruski narod, vrlo je zanimljiva tema za proučavati i istraživati, i smatram da je ovaj određeni dio povijesti vrijedan većeg proučavanja.

2. Rusija - Prijeratne godine 1682. – 1700.

2.1. Petar I. Aleksejević Romanov

Petar Aleksejević Romanov bio je ruski car koji je vladao od 1682. do 1725. godine. On je jedan od najpoznatijih i najznačajnijih ruskih vladara u povijesti Rusije. Pod njegovom vladavinom Rusija se reformirala i modernizirala u jednu od najmoćnijih carevina u Europi, priključila se europskoj pozornici, te se samo carstvo protezalo od Poljske do Tihog oceana. Prije Petrove smrti 1725. godine, na mirovnim sporazumu koji je obilježio završetak Velikog sjevernog rata 1721. godine, država je proglašena „Velikim Ruskim Carstvom“, a Petru je bio dodijeljen naslov imperatora cijele Rusije. Car je dobio epitet „Veliki otac domovine“, a njegovom imenu je od tada dodijeljen pridjev „Veliki“.¹ Kako bi bolje upoznali Rusiju u razdoblju druge polovice 17. stoljeća i prve polovice 18. stoljeća, moramo prvo detaljnije upoznati ruskog cara, kako bi dobili širu sliku osobe koja je postala jednom od najvećih ličnosti u ruskoj povijesti.

Petar Aleksejević Romanov, sin ruskog cara Alekseja I. Mihajlovića i njegove druge žene Natalije Nariškine, bio je rođen u Moskvi 9. lipnja 1672.² S obrazovanjem počeo je u ranom djetinjstvu sa samo pet godina, a njegov glavni učitelj i instruktor ratne discipline bio je ruski general Menesijus, kojega je car Aleksej osobno izabrao. General Paul Menesijus podučavao je Petra o najosnovnijim predmetima koji su bili primjereni za njegovu dob. Podučavao ga je i raznim kulturnim i vojnim naukama zapadne Europe koje su Petra iznimno zanimale.³

Još kao mladić, Petar je bio pun života i energije, te je pokazivao veliku inteligenciju, jer je s velikom lakoćom učio sve što se obično predavalo njegovom uzrastu. U slobodno vrijeme, umjesto igre, Petar je sa svojim prijateljima vježbao vojne manevre i vještine. Tako je iz ustanove u kojoj je odrastao kao mladić i obrazovao se, napravio neku vrstu vojne škole. Zajedno sa svojim prijateljima proučavao je vojne vještine, gradnju fortifikacija, te sistemsku izgradnju artiljerija. Kako su godine prolazile uvodio je sve složenije grane vojne vještine u „školu“, i na svaki način unaprjeđivao i usavršavao njenu

¹ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 758 - 759

² JAMES R. MILLAR, *Encyclopedia of Russian History*, Macmillan Reference USA, New York, 2004., str. 1168

³ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 32

organizaciju. Kada je napunio osamnaest godina, ustanova u kojoj je živio afirmirala se u jednu od bolje organiziranih vojnih škola u Moskvi.⁴

Ubrzo nakon smrti njegova oca 1676. godine, na prijestolje je došao Fjodor III. Aleksejević, najstariji sin iz Aleksejevog prvog braka s Marijom Miloslavskom. Ali on ubrzo umire, te je zbog toga došlo do pobuna i borbi za prazno prijestolje između suparničkih klanova Nariških i Miloslavskih.⁵ Pravno gledano, na prijestolje je trebao sjesti Fjodorov brat Ivan, ali ruski plemići koji su bili bliski caru, nisu voljeli Miloslavske i poslije Fjodorove smrti, u zajednici s patrijarhom, za cara proglašavaju tada desetogodišnjeg Petra, a njegova majka Natalija Nariškina, imenovana je regenticom. Međutim, porodica Miloslavskih se nije mogla pomiriti s tim da vlast prijeđe u ruke Nariških, te je odbijala priznati zakonitost načina izbora cara. Pod vodstvom Sofije, najstarije kćeri Alekseja i Marije Miloslavske, planirali su propagandu protiv Nariških. Sofija je 1682. godine uz pomoć strijelaca, vojne postrojbe u prijestolnici, izvršila državni udar, gdje su strijelci poubijali većinu ruskih plemića i velikaša. Nakon državnog udara iste godine, za careve su istodobno proglašeni Petar i njegov polubrat Ivan, ali s time da je Ivan proglašen „prvim“ carem, dok je Petar bio degradiran. Nakon toga Sofija je proglašena regenticom.⁶

Sofija je kao regentica vladala do 1689. godine. Oduvijek je bila protiv Petra, jer je zbog njegovog velikog potencijala u njemu vidjela najveću prijetnju. Još dok je bio mlad, htjela ga je iskvariti tako da mu omogući raskošan život. Otpustila je njegovog učitelja generala Menesijusa i podvrgla ga sasvim novom režimu života. Ali, iako još vrlo mlad, Petar je odolio svim napastima kojima je bio izložen, te umjesto da je zapostavio svoje nauke i vrijeme provodio raskošno i opušteno u igri, on je sve privilegije koje je dobivao na uživanje iskoristio za vojne demonstracije i studiranje naprednih vještina vojne tehnike.⁷

Sve u svemu, Sofijina vladavina bila je vrlo neuspješna, u politici, ali i u ratu. Zbog velikog neuspjeha zauzimanja Krima od Turaka, izgubila je podršku svih stranaka, plemstva i cijelog naroda. Velikaši koji su bili protiv njezine vladavine, htjeli su za cara

⁴ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 32-33

⁵ Isto, str. 7-14

⁶ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 42-63

⁷ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 33-35

postaviti mladog i ambicioznog Petra. Zbog toga su mu izabrali ženu, Jevdoksiju Lopuhin, smatrajući da će ženidbom i rođenjem nasljednika, on učvrstiti svoju vlast i time osigurati da će krunu nasljeđivati njegova porodica. Sofija je učinila sve da spriječi taj brak, ali na kraju nije uspjela. Petar se oženio i time povećao svoj utjecaj prema narodu i među plemićima. Sofija je nakon toga počela kovati novu zavjeru protiv njega, tako što je pokušala pomoću strijelaca organizirati atentat, ali na kraju ni to nije uspjelo. Petar je uz pomoć velikaša prisilio Sofiju da odstupi s vlasti, te ju za kaznu poslao u manastir gdje je provela ostatak života. Nakon toga, iako je još formalno vlast pripadala Petru i njegovom polubratu Ivanu, Petar je zapravo dobio potpunu kontrolu nad cijelom državom, a njegova je majka Natalija postala regenticom.⁸

Godine su prolazile i Petar je malo po malo učvršćivao svoj položaj i uzimao sve veću ulogu u vođenju državne politike, a državnici koje je izabrao da mu pomognu u njegovim planovima bili su ruski general Lefort i njegov bliski prijatelj Menshikov.⁹ S dvadeset godina, Petar je imao potpunu vlast u rukama, njegovo carstvo je obuhvaćalo čitavo sjeverno područje istočne Europe i Azije, sve do obale Ledenog mora. Nije bilo nikakvog pisanog ustava koji bi ograničavao njegovo isključivo pravo, niti zakonodavnog tijela ili parlamenta koji bi ga putem zakona kontrolirali. Od kada je došao na vlast, stalno je razmišljao o načinu moderniziranja Rusije, a najveća želja koju je imao bila je izgradnja pomorske flote koju Rusija nije imala, jer tada još nije bila pomorska zemlja. Ali kako bi izgradio flotu trebala mu je prvo luka.¹⁰

Godine 1695. Petar je poveo pohod na tursku luku Azov na Crnom moru kako bi Rusiji pridobio luku i time otvorio izlaz na more. Do početka srpnja ruska vojska je opkolila luku s kopnene strane, ali s mora ih je blokirala turska pomorska flota koja je odlučno branila luku. Nakon nekoliko neuspješnih napada, Petar odlučuje izgraditi malu flotilu koja bi odvušla tursku flotu od luke i dala kopnenoj vojsci dovoljno vremena da osvoji grad. Uz pomoć pruskih inženjera flotila je bila izgrađena, i uz pomoć nje ruska vojska zauzima Azov 19. srpnja 1696. godine.¹¹ Nakon osvajanja Azova Petar počinje planirati izgradnju velike ruske flote. Ali kako bi izgradio moderne brodove, trebala mu je

⁸ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 18-31

⁹ Isto, str. 38-41

¹⁰ Isto, str. 51-56

¹¹ KURT KERSTEN, *Petar Veliki: o suštini i uzrocima istorijske veličine*, preveo s njemačkog Jovan Popović, Nolit, Beograd 1936., str 84-90

dovoljno dobra vještina i nauka brodogradnje, stoga je isplanirao veliko putovanje u europske zemlje kako bi prikupio dovoljno znanja da sagradi veliku i modernu rusku flotu, te istodobno prikupljenim spoznajama zapadnoeuropskih običaja potpuno obnovi i modernizira Rusiju i prikupi saveznike u njegovom sukobu protiv Turaka. Putovanje je u europske zemlje trajalo godinu dana, od 1697. godine do 1698. godine, i na njemu Petar je posjetio baltičke zemlje, Nizozemsku, Englesku, te Habsburšku Monarhiju. Nakon putovanja, prikupljena znanja uveo je u praksu, te je novim spoznajama počeo reformirati Rusko Carstvo, u novu modernu državu.¹²

Ne gledajući na putovanje, Petrovom vladavinom dominirali su većinom ratovi i pobune. Najznačajniji rat koji je vodio i koji je temeljni dio ovoga rada bio je Veliki sjeverni rat protiv Šveđana. Rat je izbio nedugo nakon što se Petar vratio sa svog putovanja i trajao je od 1700. do 1721. godine.¹³, ali o tome detaljnije u glavnom djelu ovoga rada. U posljednjim godinama života, 1724. godine Petar je imenovao svoju drugu ženu Katarinu, suvladaricom s kojom je vladao do 1725. godine. On umire u veljači 1725. godine u Petrogradu gdje je bio i pokopan. Nakon njegove smrti Katarina formalno preuzima svu vlast i postaje prvom vladajućom caricom Ruskog Carstva. Međutim, Katarinina vladavina nije dugo potrajala. Ona je iznenada umrla otprilike dvije godine nakon Petrove smrti i kao Petar bila sahranjena u crkvi u Petrogradu.¹⁴

2.2. Velika povorka u Europu

Prvi veliki događaj koji je obilježio život Petra Velikog kao kontroverznog cara bilo je upravo putovanje u Zapadnu Europu popularno nazvano „Velikom europskom turnejom“, a direktne posljedice toga putovanja bile su reforme koje su potpuno promijenile Rusiju. Ali prije nego detaljnije analiziramo reforme koje su imale utjecaj na

¹² JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 61

¹³ JOCHEN BLEICKEN, *Povijest svijeta - III dio*, Marjan tisak, Split, 2005., str. 483

¹⁴ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 140-150, str. 192-198

Petrovu vanjsku politiku i time pokretanje Velikog sjevernog rata, moramo se prvo upoznati sa spomenutom „turnejom“. ¹⁵

Rusija prije početka 18. stoljeća nije bila razvijena zemlja, te je znatno zaostajala u usporedbi sa Zapadnom Europom. Još kao mladić Petar je uvijek imao interes prema naprednim europskim zemljama poput, Engleske, Prusije, Nizozemske, Habsburške Monarhije itd.¹⁶ Zbog svoje privrženosti prema vojnoj tehnici i strogoj disciplini, i želje da izgradi modernu rusku flotu, Petar je dobio želju da otputuje u Europu kako bi prikupio što više znanja i vještina, radne snage i potrebne vojne instruktore i inženjere. Nakon teškog osvajanja Azova car odlučuje da je konačno došlo vrijeme za pokretanje velikog putovanja u europske zemlje. Osim znanja, on je također htio osjetiti zapadnoeuropske običaje na vlastitu ruku, kako bi kasnije svojim novim reformama Rusiju približio europskim standardima. Osim već navedenih razloga, car je također htio tijekom putovanja prikupiti čim više saveznika u njegovom sukobu protiv Turaka.¹⁷

U proljeće, 20. ožujka 1697. godine, Petar je pokrenuo svoju veliku povorku u Zapadnu Europu, a ta povorka će kasnije biti popularno nazvana „Velikom europskom turnejom“. Turneja je bila organizirana u obliku izaslanstva u kojem je sam car bio pratnja izaslanicima pod lažnim identitetom imena Petar Mihajlović. Ideja prikrivenog identiteta je bila zamisao samog cara u svrhu kako ne bi zbog njegove prisutnosti, tijekom posjećivanja raznih dvorova u europskim zemljama, vrijeme bilo potraćeno na parade i povorke koje bi vladari priredili u njegovu čast. Prikrivenim identitetom, Petru je bilo omogućeno da se lakše odvoji od izaslanstva kojima je bio obična pratnja, te da se više pozabavi vlastitim interesima i proučavanjima, ostavljajući javne prijeme i ostale formalnosti njegovom izaslanstvu i izaslanicima.¹⁸ Samo to degradiranje njegove uloge i čina kao cara ući će u upotrebu i nakon putovanja, odnosno tijekom vojnih reformi i Velikog sjevernog rata.¹⁹

¹⁵ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 61

¹⁶ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 65-66

¹⁷ KURT KERSTEN, *Petar Veliki: o suštini i uzrocima istorijske veličine*, preveo s njemačkog Jovan Popović, Nolit, Beograd 1936., str 84-90

¹⁸ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 61-62

¹⁹ Isto, str. 107

Iako većina mjesta koja je Petar posjetio nisu bile od neke važnosti za kasniju vanjsku politiku, njegovi prvi posjeti na Baltiku imali su dosta velik utjecaj i direktnu motivaciju na pokretanje sukoba oko prevlasti na baltičkom prostoru. Jedno od prvih mjesta koje je posjetio nakon Novgoroda i Pskova, bio je grad Riga u istočnom djelu Baltičkog mora.²⁰ Riga je tada pripadala Švedskoj i bila je jedna od najvažnijih luka na Baltiku. Tijekom posjeta Petar je planirao posjetiti i istražiti riška utvrđenja kako bi dobio dobar uvid u gradnju vlastitih, ali guverner Rige general Erik Dahilberg zabranio je posjećivanje utvrđenja i podigao žalbu na ruske izaslanike.²¹ Ruskog cara je razbjesnio pothvat švedskog generala, te je zbog toga odlučio da će se nakon povratka u Rusiju pomno obračunati sa švedskim kraljem i Dahilbergom, te im osvojiti Rigu i uključiti je u Rusko Carstvo. Petar je bio uvijek nestabilnog temperamenta, te se brzo znao naljutiti i obračunati s problemom vrlo strogo, a u nekim slučajevima i okrutno. Stoga je njegov bijes prema Rigi i urodio plodom na početku Velikog sjevernog rata, kada je poveo vojsku prema švedskoj luki. Ali o tome malo detaljnije u glavnom dijelu rada.²²

Glavne destinacije Petrova putovanja bile su vodeće europske pomorske sile, Republika Nizozemska i Engleska. Ali prije dolaska do Nizozemske, povorka se zaustavila u još nekoliko većih gradova na Baltiku. Nakon Rige, posjetili su grad Mitavu²³, prijestolnicu Kurlandskog vojvodstva. Zatim samu prijestolnicu Pruske, Königsberg, a nakon toga grad Gdanjsk koji je tada bio jedan od najvećih trgovačkih gradova i luka na Baltiku. Osim Gdanjska, Petrova povorka je posjetila gradove Kolberg, Berlin, Magdeburg i Koppenbrugge. Od svih navedenih gradova, posjet Königsbergu je bio najviše koristan jer se Petar sprijateljio s izbornim knezom Brandenburga Frederickom III. i time je u neku ruku u Prusiji pronašao saveznika koji će podržavati Rusko Carstvo.²⁴

Kako je Petru primarni cilj bio izgradnja moderne pomorske flote trebali su mu učeni brodograditelji i inženjeri pomorstva, a najbolji su se tada nalazili u Nizozemskoj i

²⁰ KURT KERSTEN, *Petar Veliki: o suštini i uzrocima istorijske veličine*, preveo s njemačkog Jovan Popović, Nolit, Beograd 1936., str. 92

²¹ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 63

²² KURT KERSTEN, *Petar Veliki: o suštini i uzrocima istorijske veličine*, preveo s njemačkog Jovan Popović, Nolit, Beograd 1936., str. 92

²³ Mitava je njemački naziv za grad Jelgavu u Latviji

²⁴ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 184-191

Engleskoj.²⁵ Nakon Baltika, sa svojom povorkom prvo je posjetio Nizozemsku. Nizozemska je tada bila najmoćnija trgovačka republika i Vilijamom III. Oranskim, bila je ujedinjena s Engleskom.²⁶ Petar je posjetio Zaandam i Amsterdam, gdje su se nalazile vodeće luke s brodogradilištima.²⁷ Tijekom svog dugog boravišta u Nizozemskoj, uspio je proučiti mnogo naprednih tehnika gradnje brodova, te unajmiti stotine nizozemskih brodograditelja i inženjera u svoju službu.²⁸ Također tijekom boravka, Petar se upoznao sa samim engleskim kraljem Vilijamom III. Oranskim. Ruski car je htio stvoriti prijateljski savez između Rusije, Engleske i Nizozemske, u svojoj borbi protiv Turaka, ali savez nije uspio.²⁹ U siječnju 1698. godine, dio povorke s ruskim carem na čelu, krenuo je prema Engleskoj.³⁰ Boravak u Engleskoj, točnije u glavnom gradu Londonu bio je vrlo produktivan za ruskog cara. Osim novih tehnika brodogradnje, prikupio je i ideje za vlastite reforme koje je nakon velikog putovanja i sproveo. Isto kao u Nizozemskoj, Petar je unajmio velik broj engleskih brodograditelja i radnika među kojima su se isticala imena Leonard van der Stamm, John Perry, Henry Farquharson i mnogi drugi vrsni tehničari, matematičari i inženjeri.³¹

Zadnja destinacija prije povratka u Moskvu i provođenja velike reforme, bio je Beč, prijestolnica Habsburške Monarhije. Naravno, Beč nije bio luka, te je iz tog razloga cilj posjete bio stvaranje saveza s Habsburškom Monarhijom u borbi protiv Turaka, ali na kraju bez uspjeha.³² Petar je naravno htio još nastaviti s putovanjem, ali zbog pobune velikaša u Moskvi, bio je primoran vratiti se u Rusiju. Velikaši koji su podigli ustanak, smatrali su da Petar krši tradiciju jer je napustio zemlju, te da će nametnuti novu stranu kulturu i iskorijeniti stare ruske običaje i velikaše zamijeniti s novim europskim prijateljima. Ustanak je bio ugašen od strane carevih generala koji su ostali u Moskvi

²⁵ KURT KERSTEN, *Petar Veliki: o suštini i uzrocima istorijske veličine*, preveo s njemačkog Jovan Popović, Nolit, Beograd 1936., str. 99-101

²⁶ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 193-194

²⁷ KURT KERSTEN, *Petar Veliki: o suštini i uzrocima istorijske veličine*, preveo s njemačkog Jovan Popović, Nolit, Beograd 1936., str. 100

²⁸ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 201-205

²⁹ Isto, str. 211-218

³⁰ ARTHUR MacGREGOR, *The Tsar in England: Peter the Great's Visit to London in 1698.*, The Seventeenth Century, Oxford, 2004., str. 118

³¹ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 251-259

³² KURT KERSTEN, *Petar Veliki: o suštini i uzrocima istorijske veličine*, preveo s njemačkog Jovan Popović, Nolit, Beograd 1936., str. 107

tijekom carevog putovanja.³³ Petar se konačno vratio u Moskvu u rujnu 1698. godine i odmah nakon povratka, brutalno se obračunao s pobunjenicima. Ironija ustanka je bila to što se na kraju strah velikaša ipak ostvario u obliku velikih i kontroverznih reformi koje su Rusiju zauvijek promijenile.³⁴

2.3. Reforme Petra Velikog

Kako je tema ovoga rada Veliki sjeverni rat, okrenuo sam se više prema vojnim reformama koje su za Petra bile od neizmjerne važnosti i prve su nastupale u akciju, ali pošto se rad oslanja i na uspon Rusije tijekom toga razdoblja, ostale reforme će biti isto analizirane kako bi dobili bolji uvid u Rusiju prije rata i prije velikih reformi, ali i na stanje nakon reforma i početak nove vanjske politike.

Nakon putovanja Petar se odmah uputio na stvaranje reformi i inovacija. Svo znanje i materijale koje je prikupio tijekom svog putovanja usmjerio je prema „rekonstrukciji Ruskoga carstva“ i približavanja kulturi i standardima Zapadne Europe. U smislu unaprjeđivanja Rusije, veliko putovanje bilo je potpuni uspjeh, ali neuspjeh što se tiče vanjske politike.³⁵ Osim znanja, Petar je tražio i saveznike u borbi protiv Turaka, ali bez uspjeha.³⁶ Rusija je unajmila oko 800 radnika u službu, a to su bili vrsni i obrazovani tehničari, inženjeri, brodostolari i brodograditelji, a bili su zaposleni odmah nakon smirivanja pobune u Moskvi. Osim brodogradnje, car je prikupio i mnogo drugih znanja koje je smatrao da će koristiti Ruskom carstvu. Razgovorom s mnogim stranim inženjerima, znanstvenicima, trgovcima i vojnim oficirima, dobio je bolji uvid u naprednu matematiku, vojnu artiljeriju i vojnu tehniku, manufakturu kovanica itd. Sve ove spoznaje, car je iskoristio u stvaranju novih reforma.³⁷

³³ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 84-92

³⁴ KURT KERSTEN, *Petar Veliki: o suštini i uzrocima istorijske veličine*, preveo s njemačkog Jovan Popović, Nolit, Beograd 1936., str. 113, 114

³⁵ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 250-258

³⁶ KURT KERSTEN, *Petar Veliki: o suštini i uzrocima istorijske veličine*, preveo s njemačkog Jovan Popović, Nolit, Beograd 1936., str 84-85

³⁷ Isto, str. 114, 115

Poznato je bilo da je Rusija, prije reforma, zaostajala prema ostatku Europe i vodećim zemljama Zapada. Renesansa i reformacija, koje su bile podrijetlo velikog napretka i svih postignuća u Europi, nisu nikada pronašle put prema Rusiji. Krajnji istok Europe nije bio pod utjecajem bilo kakvog pokreta inovacije, a Rusko Carstvo je bilo pod utjecajem stogodišnjih tradicija i srednjovjekovne crkve. Reforme koje je Petar planirao uvesti, promijenit će Rusiju iz srednjovjekovne zemlje u novovjekovno carstvo.³⁸ Odmah nakon dolaska u Moskvu u rujnu 1698. godine, ruski car je počeo iskorjenjivati simbole stare Rusije, a prvi simbol koji je počeo mijenjati je brada. Nošenje brade je bio fundamentalan simbol religije i samopoštivanja u Rusiji. Vjerovalo se da je brada ornament kojega je darovao sam Bog, i da je brijanje brade veliki grijeh. Stoga možemo i pretpostaviti kakvo je iznenađenje slijedilo velikašima, generalima, ali i samoj populaciji, nakon povratka ruskog cara s putovanja kada je dao naredbu obaveznog brijanja brade. Nakon povratka iz Europe, Petar je pozvao sve velikaše, ministre i vojne generale da se okupe u njegovoj palači. Kada su se svi okupili, ruski car je uzeo nož i počeo brijati brade.³⁹ Prema nekim autorima koji su proučavali život Petra Velikog i povijest Rusije krajem 17. stoljeća, ovaj događaj je obilježio početak velike promjene i raskidanja veze sa srednjovjekovnim tradicijama. Naposljetku, svima osim svećenstvu i seljaštvu bilo je zabranjeno nošenje brade. Svi ostali koji su htjeli nositi brade, morali su platiti dodatni porez na bradu. Nakon nekoliko godina postalo je očito da je brada preskupi luksuz da se uzdržava, te se zbog toga nošenje brade postepeno smanjivalo.⁴⁰

Osim zabrane brada, Petar je zabranio i nošenje stare moskovske nošnje. Isto kao s bradom, osim svećenstva i seljaštva odnosno zemljoradnika, svima je bilo zabranjeno nošenje tradicijske stare nošnje. Plemstvo, svi ministri i činovnici, generali i samo građanstvo, morali su se početi odijevati u moderna europska odijela kako bi se što više imitirali standardi Zapadne Europe. Ruski car je naredio priređivanje svečanosti i zabava prema europskim običajima kojima je i on sam prisustvovao tijekom europskog putovanja. Koristio je svoja iskustva i spoznaje koje je prikupio tijekom posjećivanja europskih dvorova i konstantnog prisustvovanja raznim svečanostima, te je pomoću tih spoznaja

³⁸ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 248-250

³⁹ KURT KERSTEN, *Petar Veliki: o suštini i uzrocima istorijske veličine*, preveo s njemačkog Jovan Popović, Nolit, Beograd 1936., str. 115, 116

⁴⁰ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 250-253

poučio rusko plemstvo i ostatak dvora kako prirediti svečanost u europskom stilu kako se pravilno ponašati tijekom takvih priredba.⁴¹

Prije nego analiziramo vojne reforme, proći ćemo još kroz ostatak najvažnijih reformi koje su imale snažan utjecaj na daljnji život u Ruskom Carstvu. Naveo sam prve promjene koje su bile više simboličnog karaktera kao npr. brada i odjeća, ali ruski car se također okrenuo i prema političkom djelu i svakodnevnom životu.⁴² Crkva je oduvijek imala veliku moć u Rusiji te je bila u velikoj mjeri nezavisna i oslobođena kontrole vladara. Ruskom crkvom vladao je patrijarh, čija se nadležnost protezala na istočni dio kršćanske Europe. Vlast patrijarha u istočnom kršćanskom svijetu bio ekvivalent rimskom papi u zapadnom, te je stoga njegova moć bila velika. Tijekom vjerskih ceremonijala u Rusiji, patrijarh je imao veću moć i vlast od samog ruskog cara, što se Petru nije sviđalo. Stoga, da smanji veliki utjecaj crkve i patrijarha, Petar je planirao zamijeniti samog patrijarha sa svećenikom iz njegovog društva najpovjerenijih prijatelja. Nakon smrti tadašnjeg patrijarha, Petar je iskoristio priliku i na njegovo mjesto postavio svećenika njemu odanog. Stoga je ruski car polako pridobivao i moć nad samom ruskom crkvom.⁴³

Sljedeća promjena koja je bila značajna je promjena njihovog starog kalendara u julijanski. Rusi nisu računali godine od rođenja Krista, već od trenutka kada su oni vjerovali da je bio svijet stvoren. Prema staroruskim kalkulacijama, ruski car se nije vratio u Moskvu 1698. godine, već 7206. godine, a Novu godinu nisu slavili 1. siječnja, već 1. rujna. Petar je odlučio to promijeniti, te je naredio da se sljedeća Nova godina nakon 1699. godine slavi 1. siječnja, te da se zapiše 1700. godina kao na Zapadu.⁴⁴ Osim kalendara, reformirao je monetarni sustav prema inspiraciji engleskih reformi manufakture kovanica. Staroruske srebrne kovanice nepravilnog oblika, zamijenio je pravilnim, bakrenim, srebrnim i zlatnim kovanicama prema engleskom modelu.⁴⁵ Uveo je štambilj na svim dokumentima⁴⁶, te reorganizirao zaostali porezni sustav, tako što je postavio gubernatore koji će ubirati porez u svakoj provinciji carstva, te ustanovu u Moskvi kao centralnu

⁴¹ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 93-103

⁴² ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 254-255

⁴³ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 97-100

⁴⁴ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 258

⁴⁵ Isto, str. 230-231

⁴⁶ Isto, str. 259

kancelariju gdje će se sakupljati novac. Također Petar je u Moskvi podizao i mnoge škole za razne strane znanosti na koje je naišao na njegovom putovanju na Zapad, te je uveo prve ruske novine. Ove navedene promjene bile su samo jedne od mnogih, te je od tada ostatak života proveo u konstantnom reformiranju carstva.⁴⁷

Naravno sada moramo i spomenuti vojne reforme koje će imati glavni utjecaj na ishode Velikog sjevernog rata i samog uspona Rusije u velesilu. Svojim reformama car Petar je želio istaknuti svoju moć, time što će vlastitom rukom promijeniti život Rusije i uzdignuti carstvo u velesilu koja bi trebala parirati Zapadu. Ruski car želi sebe prikazati kao najvećeg vladara koji ima apsolutnu vlast nad novim carstvom. U tu svrhu veličanja njegove ličnosti i svrgavanja svake unutarnje oporbe, nova reformirana vojska bi trebala postati simbolom njegove moći i vlastite volje.⁴⁸

Nakon dolaska u Moskvu i prvih promjena ruski car se posvetio reorganiziranju vojske. Umjesto starih strijelaca uspostavio je nove pukove. Stare uniforme koje su nosili strijelci zamijenio je novim, suvremenim uniformama koje su bile mnogo udobnije i dale su vojnicima bolju predodžbu dolaska novoga razdoblja u njihovu zemlju. U čitavu vojsku Petar je uveo potpuno nove osnove, te osim odijevanja i discipline, izmijenio je i oficirski kadar. Zbog pobune u kojoj je sudjelovao velik broj starih oficira, Petar je dao pogubiti sve one koji su se dokazali krivima. Prazna oficirska mjesta koja su pustili pogubljeni oficiri, bila su upotpunjena velikaškim sinovima odanim ruskom caru.⁴⁹ Petar je sa svojih putovanja u zapadnoeuropske zemlje donio i vojničko odlikovanje. Prije reforma, svaki vojnik koji je uspješno obavio svoju dužnost, dobio bi novac i dio zemlje. Ali tijekom boravka u Engleskoj i Austriji, car je dobio uvid u znatno efikasniji i jeftiniji način darovanja vojnika, a taj način je bilo odlikovanje. Na inspiraciju zapadnoeuropskih zemalja i viteških običaja uveo je odlikovanje križevima i zvijezdama, te je osnovao ruski viteški red Sv. Andreja.^{50 51}

⁴⁷ JACOB ABBOT, Petar Veliki, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 100-101

⁴⁸ Isto, str. 94-97

⁴⁹ ANGUS KONSTAM, Dave Rickman, *Peter the Great's Army: Infantry*, Osprey Publishing, London, 1993., str. 9-14

⁵⁰ Isto, str. 20

⁵¹ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 259-260

Nakon Bitke za Azov 1696. godine, ali i kasnije nakon Bitke na rijeci Narvi 1700. godine Petar je dobio mnogo bolji uvid u nediscipliniranost i neuvježbanost njegovih vojnika. Zbog toga je tijekom reformi, ali i tijekom Velikog sjevernog rata konstantno unaprjeđivao svoju vojsku, kako bi se približila snazi zapadnih europskih velesila.⁵² Kao što sam već naveo, umjesto starih strijelaca, Petar je uveo i organizirao nove „Soldatske“ pukovnije, a dio strijelaca je postavio kao garnizon. Staru konjicu je uspješno zamijenio novim i bolje organiziranim dragunskim pukovnijama. Do prije Velikog sjevernog rata, ruska vojska se sastojala od dvije dragunske pukovnije, 28 pješćkih pukovnija, velikaške konjice, te nekoliko garnizona strijelaca i neregularnih vojničkih postrojbi. Cjelokupna vojska je brojala oko 300.000 vojnika, ali taj broj i broj pukovnija je eksponencijalno rastao iz godine u godinu tijekom velikog rata.⁵³ Petar je također konstantno vodio vojne vježbe, kako bi se vojska istrenirala i isklesala u moderno organiziranu i discipliniranu vojsku. Na vježbama, osim europskih instruktora koje je rusko poslanstvo angažiralo tijekom putovanja, i sam car je sudjelovao u demonstracijama. Sudjelovao je kao vojnik, ali i kao demonstrator. Svojim je vojnicima prikazivao pravilno držanje i kretanje modernog vojnika.⁵⁴ Tijekom samog rata, Petar se degradirao u najniži vojni čin poručnika, kako bi i sam služio u vojsci kao vojnik i kako bi tom prilikom napredovao redovnim putem kroz vojne činove. Car se ponosio time što je i sam sudjelovao u vojsci i slušao strategije generala i feldmaršala koji su predvodili pohode.⁵⁵ Reformiranje vojske trajat će tijekom cijelog Velikog sjevernog rata i njezin napredak bit će vrlo uspješan.

Osim kopnene vojske moramo spomenuti i početak izgradnje moderne ruske mornarice. Od svih reformi, civilnih i vojnih, izgradnja mornarice je bio Petrov omiljeni pothvat. Kroz povijest, Rusija nije imala mornaricu, niti neku specifičnu morsku tradiciju ili običaje. Tek 1696. godine tijekom opsade Azova, pomoću pruskih inženjera, Rusija stvara svoju prvu malu flotu. Tijekom bitke za tursku luku, primarni cilj male flote je bio privući pažnju velikoj turskoj floti i udaljiti je od grada. Tako je tijekom bitke prva mala ruska flota gotovo uništena, ali zbog toga ruska je kopnena vojska osvojila luku te otvorila

⁵² ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 261-262

⁵³ LARS-ERIC HOGLUND, AKE SALLNAS, ALEXANDER BESPOLAR, *The Great Northern War 1700 – 1721, II., Sweden's allies and enemies, Colours and Uniforms*, Acedia Press, Karlstad, 2006., str. 11-13

⁵⁴ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 313-314

⁵⁵ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 131

prvi ruski put prema otvorenom moru, odnosno Azovskom moru.⁵⁶ Nakon velike povorke u Europu, uz pomoć svih prikupljenih materijala i radnika, Petar je uspio do 1699. godine, u Voronježu kraj rijeke Don, sagraditi veliku flotu od 86 brodova različitih veličina. Među tim brodovima, bilo je 18 modernih, morskih „man-of-war“⁵⁷ brodova koji su nosili od 36 do 46 topova. U svibnju iste godine, cijela se flota spušta po rijeci Don prema Azovu, gdje se krajem svibnja i usidrila. Naravno primarni cilj ove južne flote bio je rat protiv Turske, i kontrola nad Crnim morem.⁵⁸ Ali tijekom tih par godina, od početka turneje do 1699. godine, situacija se promijenila i oslabljena Turska nakon dugotrajnih ratova u Europi kreće prema mirovnim sporazumima. To se ruskom caru nije dobro poklopilo s njegovim inicijalnim planovima, jer je htio daljnji rat s Turskom kako bi osvojio luku Kerč na Crnom moru i konačno dobio otvoreni put prema moru.⁵⁹ Nakon nekoliko pregovora sa sultanom, Petar nije uspio dobiti dio Crnog mora pod svoju kontrolu, ali mu je zato bio prepušten Azov.⁶⁰ Zbog neuspjeha na Crnom moru Rusija se okreće na sjever prema Baltičkom moru. Rusko nastojanje širenja na Baltik i prema Baltičkom moru kasnije će rezultirati velikim sukobom protiv Švedske, a taj sukob će trajati 21 godinu i kasnije biti nazvan „Velikim sjevernim ratom“.

⁵⁶ LARS-ERIC HOGLUND, AKE SALLNAS, ALEXANDER BESPOLAR, *The Great Northern War 1700 – 1721, II., Sweden's allies and enemies, Colours and Uniforms*, Acedia Press, Karlstad, 2006., str.14

⁵⁷ Men-of-war je poznati britanski izraz za veliki ratni brod koji se koristio od 16. do 19. stoljeća

⁵⁸ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 291-298

⁵⁹ Isto, str. 298-300

⁶⁰ Isto, str. 301-302

3. Baltik – Prijeratne godine i iniciranje rata

Nakon provedenih reformi i sve boljeg organiziranja i jačanja ruske vojske, te nastojanja izgradnje ruske flote na sjeveru, Petar se konačno okreće prema Baltiku i nezaobilaznom sukobu s vladaricom Baltika, Švedskom. Ali prije nego krenemo s Velikim sjevernim ratom, moramo se upoznati sa stanjem na Baltiku i situacijama u tadašnjim vladajućim zemljama prije samog rata.

Tijekom 17. stoljeća i do početka 18. stoljeća, Švedsko Carstvo je bilo na vrhuncu svoje moći. Točnije, od vladavine Gustafa Adolfa 1611. godine. do smrti Karla XII. 1718. godine, Švedska je bila velesila Baltika, a popularno se nazivala „Vladaricom Sjevera“. ⁶¹ Tadašnje Švedsko carstvo je pokrivalo cijelu Finsku, Kareliju, Estoniju, Livoniju i zapadnu Pomeraniju. Pokrivalo je i cijelu sjevernu obalu Baltika te najključnija mjesta južne obale, Finski i Botnijski zaljev, većinu baltičkih otoka, te luke Stettin, Stralsund i Wismar na Sjevernoj Njemačkoj obali. Također, imala je u posjedu i biskupije Bremen i Verder koje su se nalazile zapadno od Danske, što je omogućilo Švedskoj pristup ka Sjevernom moru. Nakon velikog Tridesetogodišnjeg rata u Europi od 1618. do 1648. godine, Švedska je izašla s velikim teritorijalnim plijenom, te je dodatno bila nagrađena Westfalskim mirovnim sporazumom 1648. godine. Dobila je nekoliko njemačkih provincija što je rezultiralo da se priključi Svetom Rimskom Carstvu. Tim teritorijalnim ustupkom bio joj je otvoren put prema Centralnoj Europi i postaje poznatom velesilom Europe koja se nikako nije smjela podcijeniti. ⁶²

Kada sumiramo, Švedska je bila fenomen i anomalija 17. stoljeća, bila je baltička, protestantska velesila koja je bila dio kršćanskog Svetog Rimskog Carstva. Imala je neizmjereno disciplinirane vojnike i generale, vrlo radišnu populaciju, veliko bogatstvo, te vrlo jake i sposobne vladare. ⁶³ Tijekom Velikog sjevernog rata istaknut će se mladi švedski kralj Karlo XII. iz obitelji Palatine-Zweibrücken. Mladi kralj je vladao Švedskom od 1697. godine do svoje smrti 1718. godine i istaknuo se kao jedan od najvećih stratega i vojnih genija toga razdoblja. Unatoč svojim godinama bio je iznimno pametan i dobio je

⁶¹ ROBERT I. FROST, *The Northern Wars: War, State And Society In Northeastern Europe, 1558 – 1721*, Longman, Harlow, 2000., str. 102-104, 216

⁶² ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 304-305

⁶³ Isto, str. 307-309

poštovanje mnogih vladara, uključujući i ruskog cara Petra, koji mu se nije prestao diviti tijekom cijelog Velikog sjevernog rata.⁶⁴

Tijekom razdoblja Karla XI., oca Karla XII., bila je utemeljena „redukcijska“ politika. Nakon smrti Gustava Adolfa, Švedska aristokracija je znatno ojačala i imala je velik utjecaj na zemlju. Nakon dolaska Karla XI., uvedena je takozvana „redukcija“ preko koje se smanjio utjecaj aristokracije. Administrativna vlast aristokracije nad provincijama se ukinula, sve zemlje su se vratile pod kraljevsku vlast i uspostavila se apsolutna vlast vladara. Redukcija je bila uvedena 1680. godine u cijeloj Švedskoj i svim njezinim provincijama.⁶⁵ Najveće nezadovoljstvo zbog „redukcije“ pokazivala je Livonija i njeno je nezadovoljstvo kasnije rezultiralo formiranjem tajnog koalicijskog Sjevernog saveza protiv Švedske. U tom savezu nalazile su se Poljsko-Litavska unija i Dansko-Norveška unija koje su htjele povrat zemalja koje je Švedska pripojila nakon prethodnih ratova, te Rusija koja je tada okretala svoj interes prema Baltiku. Stoga se livonijsko nezadovoljstvo prema švedskoj redukciji smatra jednim od glavnih uzroka Velikog sjevernog rata.⁶⁶ Glavna ličnost koja je pokrenula nezadovoljstvo i potaknula tajni savez između Danske, Poljske i Rusije bio je livonijski aristokrat Johann Reinhold Patkul. On je bio najveći protivnik „redukciji“ i zbog stalnih prosvjeda i peticija, morao je pobjeći iz Livonije. Tijekom šestogodišnjeg progonstva livonijskog plemića i lutanja po Europi, švedski kralj Karlo XI. umire 1697. godine i nasljeđuje ga njegov petnaestogodišnji sin Karlo XII. Patkul je to smatrao posebnom prilikom i počeo sa stvaranjem anti-švedske koalicije.⁶⁷

U progonstvu, Patkul je pronašao saveznike u Poljskoj i Danskoj. Planirao je da se, uz pomoć poljskog kralja Augusta Saskog, Livonija stavi pod Poljski protektorat. U listopadu 1698. godine Patkul odlazi u Varšavu kako bi se dogovorio s kraljem Augustom oko stavljanja Livonije pod poljski protektorat. Patkul je uvjeravao Augusta kako će livonijska aristokracija prihvatiti njega kao budućeg vladara, te da će prihvatiti nasljednu vlast poljskog kralja. Kako je Poljsko-Litavska unija tada bila pod kontrolom aristokracije, kraljevi se elektiraju, a to se Augustu nije sviđalo jer mu nije bila osigurana trajna vlast i

⁶⁴ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 329-339

⁶⁵ ROBERT I. FROST, *The Northern Wars: War, State And Society In Northeastern Europe, 1558 – 1721*, Longman, Harlow, 2000., str. 216-223

⁶⁶ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 309

⁶⁷ Isto, str. 310

zbog toga je imao veliku želju stvaranja nasljedne kraljevske vlasti. Pripajanjem Livonije, poljski kralj je smatrao da bi dobio velike ovacije i podršku od poljske aristokracije i moguće priznanje oko stvaranja trajne kraljevske vlasti. Patkul je tu ambiciju poljskog kralja lukavo iskoristio i tako pridobio njegovu podršku u pripajanju Livonije.⁶⁸ Prije odlaska u Varšavu, Patkul je posjetio i kralja Danske Frederika IV. Danska je odmah dobrovoljno pristala na suradnju i stvaranje anti-švedske koalicije jer se nikada nije pomirila s gubicima koje im je nanio švedski kralj Gustav Adolf oduzevši im Oresund koji odvaja Baltik od Sjevernog mora, te samu Dansku od Švedske. Isto tako Dancima se nije svidalo da Švedska drži Holstein-Gottorp, na južnoj granici Danske.⁶⁹ Patkulov plan je bio vrlo uspješan, jer se zbog njegovih težnji oslobađanju Livonije stvorio ofenzivan sporazum između Danske i Poljske protiv Švedske. Planiralo se da će Frederik IV. napasti provincije Schleswig i Holstein, dok će August u veljači 1700. godine. povesti njegovu sasku vojsku u Livoniju i napasti Rigu. Tako će Švedska vojska biti podijeljena na dvije fronte, na Sjevernu njemačku frontu i Baltičku frontu.⁷⁰ Zbog neiskusnosti mladog švedskog kralja, nadalo se da će se Švedsko carstvo slomiti vrlo brzo. Uz koaliciju između Danske i Poljske, Patkul je dao prijedlog da se u njihov savez dovede i Petrova Rusija koja bi znatno doprinijela švedskom porazu.⁷¹

Nakon neuspjelog pokušaja iniciranja rata s Turskom i otvaranja puta prema Crnom moru, Rusija je pažnju okretala prema Baltiku i njenom moru. Patkul je to planirao iskoristiti i navesti Rusiju da napadne Ingriju u Finskom zaljevu kako bi dodatno privukao pažnju švedske vojske. Isto tako smatrao je da će Rusija Augustu pružiti novčanu i logističku podršku, te podršku u dodatnom ljudstvu u napadu na Rigu. Iako se nije ništa velikoga očekivalo od kvalitete ruske vojske, nadali su se da će sama brojnost pokriti taj nedostatak. Prema riječima poljskog kralja Augusta, ruska vojska će najviše doprinijeti u kopanju rovova i primanju neprijateljske paljbe, a Patkul je tome dodao, da će ruski vojnici biti vrlo korisni kao živo meso za topovsku paljbu, i time zaštititi poljsku kraljevsku vojsku

⁶⁸ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 310-311

⁶⁹ ROBERT I. FROST, *The Northern Wars: War, State And Society In Northeastern Europe, 1558 – 1721*, Longman, Harlow, 2000., str. 226-227

⁷⁰ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 311

⁷¹ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 104-105

i pružati joj put do gradskih zidina.⁷² Godine 1699. Patkul i poljski general George von Carlowitz u tajnosti putuju u Moskvu kako bi dogovorili savez s ruskim carem.⁷³

Vidjevši da se polako sprema vojni savez protiv njih, Šveđani šalju svoje poslanstvo u Moskvu, kako bi najavili stupanje Karla XII. na vlast Švedske i obnovili sve mirovne sporazume o nenapadanju. Šveđani su shvatili da su uvrijedili ruskoga cara tijekom njegova posjeta gradu Rigi 1697. godine, te su se htjeli zbog toga iskupiti. Tako je ruski car Petar u ljeto 1699. godine naišao na dva poslanstva, švedsko poslanstvo koje je htjelo potvrditi mir između Rusije i Švedske, te tajno poljsko poslanstvo vođeno od Patkula i Carlowitza koje je htjelo formirati savez i zaratiti protiv Švedske. Petar je osobno primio oba poslanstva, ali odvojeno kako se ne bi saznalo da poljsko poslanstvo, koje je došlo u tajnosti, stvara ugovor o napadanju Švedske. I dok je sa švedskim poslanstvom potvrđivao sve mirovne sporazume između Rusije i Švedske, Petar je istodobno ušao u koaliciju s Poljsko-Litavskom unijom i Dansko-Norveškom unijom, jer mu je poljski kralj August preko pisma obećao pravo osvajanja Ingrije i Karelije.⁷⁴ I tako tri dana nakon odlaska švedskog poslanstva iz Moskve, 1699. godine Rusija sklapa s Poljskom i Danskom takozvani Sjeverni savez.⁷⁵

Plan saveza bio je napasti Švedsku u travnju 1700. godine, ali Petar je zbog opreznosti odbio dati točan datum ulaska Rusije u rat. Prije nego se potpuno mogao okrenuti prema Baltiku i napadu na Švedsku, ruski car je prvo trebao potvrditi mir s Turskom. Zbog pristanka na plan napada na jednu od velesila toga razdoblja, Rusija je odmah morala svu pozornost dati organiziranju i naoružavanju vojske koja se nalazila još u proceduri reformiranja.⁷⁶ Preko dana se sav napor oko daljnje izgradnje velike ruske flote trebao prebaciti na pripremanje vojske. Petrova tadašnja profesionalna vojska se sastojala od četiri pukovnija: Preobrazhensky, Semyonovsky, Lefort i Butursky. Do početka rata, bilo je planirano formiranje 27 pukovnija prema modelu glavnih četiri. Zapovjednici

⁷² ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 311

⁷³ Isto, str. 312

⁷⁴ Isto, str. 312-314

⁷⁵ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 104

⁷⁶ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 314-316

velikog dijela pukovnija bili su inozemni generali koje je Petar unajmio sa Zapada.⁷⁷ Unatoč tome što Rusija nije još postigla definitivni mirovni ugovor s Turskom, Poljska i Danska su iznijele plan na vidjelo i napale Švedsku. Tim je napadom u veljači 1700. godine započeo Veliki sjeverni rat.⁷⁸

Iako smo se sada upoznali s događanjima na Baltiku i početku rata, moramo se još ukratko upoznati s ruskim saveznicima, Poljskom i Danskom. Obje zemlje bile su u tadašnjem razdoblju u političkoj dualističkoj uniji s drugim zemljama. Poljska se nalazila u uniji s Velikom kneževinom Litvom stvarajući Poljsko-Litavsku uniju, dok se Danska nalazila u uniji s kraljevinom Norveškom, formirajući politički entitet Danska-Norveška. Od svoje tvorevine 1569. godine, Poljska-Litavska unija bila je vrlo napredna država u kulturnom i političkom smislu. Zbog velikog broja narodnosti u uniji, država je bila multikulturalna i bila je jedna od najmnogoljudnijih zemalja 16. i 17. stoljeća. U drugoj polovici 17. stoljeća, poljski kralj Jan III. Sobjeski 1683. godine spašava Beč od osmanske opsade i zajedno s carem Svetog Rimskog Carstva Leopoldom I. zadaje osmanskoj vojsci konačan udarac koji je obilježio prekretnicu u 250 godina dugom konfliktu između Osmanlija i kršćanske Europe. Nakon smrti Jana III. Sobjeskog, na poljsko-litavsko prijestolje dolazi saski izborni knez August II. Jaki.⁷⁹ Kao što sam već spomenuo, August je htio proširiti svoje kraljevstvo tako što bi zauzeo švedsku provinciju Livoniju, i time htio ojačati svoju kraljevsku vlast i učiniti je trajnom. Zbog toga 1699. godine stvara anti-švedsku koaliciju s Frederikom IV. Danskim i ruskim carem Petrom.⁸⁰

Dansko-Norveška personalna unija nastala je 1536. godine. Isto kao Poljsko-Litavska unija, Danska unija s Norveškom činila je moderni multinacionalni, multikulturalni i multijezični entitet u kojem su se nalazile Dansko kraljevstvo, Norveško kraljevstvo, vojvodine Schleswig i Holstein, Farski otoci, Island, Grenland i ostali otoci u norveškom posjedu. Dansko-Litavska unija ima burnu ratnu povijest s njezinom najljućom protivnicom Švedskom. Nakon Dansko-Švedskog rata od 1657. do 1658. godine, Danska

⁷⁷ LARS-ERIC HOGLUND, AKE SALLNAS, ALEXANDER BESPOLAR, *The Great Northern War 1700 – 1721, II., Sweden's allies and enemies, Colours and Uniforms*, Acedia Press, Karlstad, 2006., str. 32-33

⁷⁸ ROBERT I. FROST, *The Northern Wars: War, State And Society In Northeastern Europe, 1558 – 1721*, Longman, Harlow, 2000., str. 227-228

⁷⁹ All Empires - Online History Community, *The Polish-Lithuanian Commonwealth*, URL: http://www.allpires.com/article/index.php?q=polish_lithuanian

⁸⁰ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 310-311

gubi velik dio svoga teritorija koji se prema mirovnim sporazumima u Roskildu i Kopenhagenu pripaja Švedskoj. Od tada je Danska bila u stalnom revizionističkom nagonu kako bi povratila svoje teritorije, što će kasnije rezultirati u stvaranju Sjevernog saveza i iniciranja Velikog sjevernog rata.⁸¹ Godine 1699., na prijestolje dolazi Frederik IV. koji, kao što znamo, s livonijskim plemićem Johannom Reinholdom Patkulom stvara početnu anti-švedsku koaliciju.⁸²

⁸¹ LARS-ERIC HOGLUND, AKE SALLNAS, ALEXANDER BESPOLAR, *The Great Northern War 1700 – 1721, II., Sweden's allies and enemies, Colours and Uniforms*, Acedia Press, Karlstad, 2006., str. 64

⁸² ROBERT I. FROST, *The Northern Wars: War, State And Society In Northeastern Europe, 1558 – 1721*, Longman, Harlow, 2000., str. 226-227

4. Veliki sjeverni rat 1700. – 1721.

Veliki sjeverni rat bio je iznimno velik i dugotrajan sukob između takozvanog Sjevernog saveza i Švedske, i glavni je dio ovoga rada kroz koji ćemo pratiti uspon Rusije. Rat je trajao od 1700. do 1721. godine i ishodi toga sukoba bit će od velike važnosti za zemlje koje su sudjelovale. Rat će označiti pad i uspon za određena carstva, te takozvanu vojnu „revoluciju“ Istočne Europe⁸³. Kao što sam spomenuo rat ćemo pratiti primarno s ruske perspektive, ali u nekim dijelovima i sa švedske perspektive. Analizirat ćemo ključne bitke i događaje u kojima se Rusija nalazila tijekom rata, te njezin napredak. Također objasniti ću što je završetak rata značio za Rusiju, njenu suparnicu Švedsku, te ostatak Europe. Prije nego što krenemo sa samim ratom moramo još spomenuti nekoliko razloga iniciranja tog velikog sukoba.

Rusija je tijekom vladavine Petra Velikog postala vrlo ambiciozna u stvaranju onoga što je smatrala nužnim za prosperitet, te daljnje jačanje i širenje njezinog velikog imperija. Postojalo je nekoliko razloga zbog kojih je ruski car Petar ušao u koaliciju s Poljsko-Litavskom unijom i Dansko-Norveškom unijom i započeo rat protiv tadašnje europske velesile Švedske.⁸⁴ Neki od najvažnijih razloga iniciranja Velikog sjevernog rata su ekonomskog i povijesnog karaktera, te zbog velike žudnje ruskoga cara za otvorenim morem i gradnje velike carske flote. Sukob između Rusije i Švedske za posjed obalnih područja Finskog zaljeva odvijao se još od 13. stoljeća. Karelija i Ingrija bili su stari ruski posjedi odnosno provincije koje je Rusija osvojila od Šveđana još 1240. godine, kada je poznati ruski heroj Aleksandar Nevsky porazio švedsku vojsku na rijeci Nevi. Nakon smrti ruskog vladara Ivana Groznog u 16. stoljeću, Švedska otima velik dio obalnog područja nazad u svoj posjed, uključujući tvrđavu Nöteborg na jezeru Ladoga, Narvu i Rigu, te sam grad Novgorod do 1616. godine. Sve to je rezultiralo izolacijom Rusije od mora.⁸⁵

Nakon neuspjelog pokušaja Rusije da dobije otvoreni put prema Crnom moru i nemogućnosti vođenja daljnjeg rata s Osmanskim Carstvom, Petar se okreće prema samom

⁸³ ROBERT I. FROST, *The Northern Wars: War, State And Society In Northeastern Europe, 1558 – 1721*, Longman, Harlow, 2000., str. 310-313

⁸⁴ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 104-105

⁸⁵ JOCHEN BLEICKEN, *Povijest svijeta - III dio*, Marjan tisak, Split, 2005., str. 476-482

Baltiku i moru koje je bilo vrlo blizu ruskoj granici na sjeveru.⁸⁶ Obalna područja bila su okupirana od strane Šveđana, ali prema Petrovom razmišljanju Rusija je imala „povijesno pravo“ okupiranja tih posjeda jer su dugo vrijeme pripadali Rusiji. Zbog tog povijesnog prava Rusija ima pravo da te zemlje ponovno vrati u njezin posjed. Naravno osim povijesnog motiva, važno je napomenuti i neizmjernu važnost ekonomskog napretka u slučaju ako bi Rusija ponovno pridobila obalna područja i Baltičko more. Švedski posjedi i obalni gradovi poput Riga, Reval i Narva, znatno su priječili trgovinu, te je Rusija zbog toga patila od velikih ekonomskih gubitaka. Osvajanjem Baltika, Rusija se trgovinski povezuje s Nizozemskom, Engleskom te samim Zapadom, što bi neizmjerno poboljšalo rusku ekonomiju, poboljšalo i ubrzalo sam napredak zemlje, te najvažnije prema Petrovom mišljenju, Rusija bi konačno imala kontrolu nad otvorenim morem. Stoga je, u savezništvu s Poljskom i Danskom, žudnja za ratom bila vrlo velika.⁸⁷

Petar je trebao brzo okupiti svoju vojsku, te ubrzati reformiranje i organiziranje njegove profesionalne vojske. Za razliku od stare ruske vojske, profesionalna vojska je nosila nove vojne uniforme tamno zelene boje napravljene po njemačkom modelu, a bili su naoružani s mušketama i bajunetama.⁸⁸ Vojni generali sa zapada i Petar osobno, podučavali su vojnike disciplini i organiziranju, kako marširati u koloni, formirati linije rame uz rame i izvršavanje paljbe na neprijatelja na uzvik generala. Ironično, Rusija je imala velik broj artiljerije zbog toga što im je švedski kralj Karlo XII. dao na dar oko 300 topova koji bi im trebali pomoći u ratu protiv Osmanlija.⁸⁹ Naposljetku do rata protiv Osmanlija nije došlo, jer je bilo sklopljeno primirje 1700. godine.⁹⁰

Kao što sam spomenuo u prošlom poglavlju, Petar je odbijao dati svojim saveznicima točan datum ruskog napada na Švedsku jer je morao prvo sklopiti primirje s Turcima. Tijekom pregovaranja ruskog cara i sultana oko primirja, 22. veljače 1700. godine započinje Veliki sjeverni rat.⁹¹ Iskoristivši priliku kada je Švedskom vladao vrlo mladi i neiskusni kralj, te zbog nedostatka švedskih saveznika, 1700. godine koalicija

⁸⁶ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 341

⁸⁷ Isto, str. 306-309

⁸⁸ ANGUS KONSTAM, Dave Rickman, *Peter the Great's Army: Infantry*, Osprey Publishing, London, 1993., str. 12-14

⁸⁹ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 314

⁹⁰ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 104-105

⁹¹ Isto, str. 105

između Poljske i Danske napala je švedski protektorat Holstein-Gottorp i provincije Livoniju i Ingriju. Bez najave rata, Poljsko-Litavska unija sa 14.000 saskih vojnika ulazi u švedsku provinciju Livoniju i napada grad Rigu. U ožujku iste godine, Frederik IV. Danski s velikom vojskom od 16.000 vojnika ulazi s Holstein-Gottorp na jugu Danske i napada grad Tønning. Saveznice su napale Švedsku s dvije fronte i time je Petar imao gotovo otvoreni put napada na Ingriju, ali zbog pregovora sa sultanom trebao je čekati jer nije znao hoće li Turska sklopiti primirje ili će navijestiti rat.⁹²

4.1. Početak rata – Početna godina i Bitka za Narvu

U kolovozu 1700. godine Petar konačno dobiva potvrdu primirja s Osmanskim carstvom. Prema pismu kojega je dobio od svog ambasadora, primirje je bilo službeno sklopljeno 3. srpnja 1700. godine u Konstantinopolu, a mora trajati 32 godine.⁹³

Konačno oslobođen od turske prijetnje, Petar se odmah okrenuo prema Švedskoj i objavio joj rat 19. kolovoza 1700. godine. Ali tek kada je Petar ušao u rat, Sjeverni savez se već nalazio u golemim problemima, te je izgubio jednu članicu. Tijekom inicijalnog napada na Švedsku u veljači i ožujku 1700. godine, kada je Rusija još pregovarala s Turskom, koalicija se nalazila u neugodnoj situaciji. Poljsko-Litavski napad na Rigu u veljači bio je zaustavljen od strane švedskog garnizona u Livoniji, i dobro naoružane fortifikacije grada Rige. Tako je poljska vojska bila zaustavljena na neko vrijeme, te je Karlo XII. odmah iskoristio tu priliku da se posveti južnoj fronti gdje je bio napadnut od danskih snaga.⁹⁴ U ožujku 1700. godine danski kralj Frederik IV. ulazi s vojskom u Holstein-Gottorp i napada grad Tønning. Karlo XII. je tada bio u anti-francuskoj koaliciji s Engleskom i Nizozemskom protiv Luja XIV. i zbog toga je mogao računati na potporu tih dviju protestantskih pomorskih velesila. Kada je Frederik ušao u Holstein-Gottorp, Engleska i Nizozemska su poslali njihove pomorske flote kako bi asistirale Švedskoj. Kako

⁹² ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 315-317

⁹³ ROBERT I. FROST, *The Northern Wars: War, State And Society In Northeastern Europe, 1558 – 1721*, Longman, Harlow, 2000., str. 228

⁹⁴ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 315-317

je Švedska imala slabiju mornaricu od Danske, pomoć protestantskih zemalja bila je od iznimne važnosti.⁹⁵

S ujedinjenom flotom, Karlo je isplanirao da će britansko-nizozemska pomorska flota blokirati dansku flotu, dok će njegova vlastita flota prebaciti švedske trupe na danski najveći otok Zeland gdje se nalazi i glavni grad kraljevstva Kopenhagen. Dok se Frederik borio s knezom Holstein-Gottorpa, Karlo je iskrcao svoju vojsku na Zeland i napao Kopenhagen. Danski kralj se tada nalazio u bezizlaznoj situaciji. Njegova glavna vojska bila je još u dugom sukobu na samom jugu Danske, njegova flota blokirana i beskorisna, a prijestolnica pod opsadom švedske vojske. Frederik je znao da je poražen te je 18. kolovoza 1700. godine potpisao primirje u Travendalu gdje je vratio sva osvojena područja koja je osvojio tijekom napada na Holstein-Gottorp i bio je prisiljen izaći iz anti-švedske koalicije. Tako je Danska izašla iz rata prije nego je Rusija ušla, što je bio veliki udarac koaliciji, jer su sada ostale samo Poljska i Rusija. Također Karlo XII. se sada mogao mirno posvetiti poljskom okupiranju Livonije i kaotičnoj opsadi Rige.⁹⁶

Nakon ruske objave rata, Petar je trebao djelovati vrlo brzo jer je nespremna poljska opsada znatno slabjela, a Karlo XII. je krenuo s vojskom prema Livoniji. Opsada kralja Augusta je bila vrlo nespremno planirana. Poljska vojska nije imala mornarice koja bi blokirala opskrbu grada Rige s mora, a u usporedbi sa snažnom fortifikacijom grada i nadmoćnijim topovima njihovo naoružanje bilo je nedovoljnog kalibra. Tijekom tog perioda Petar je mobilizirao vojsku i krenuo prema Narvi.⁹⁷ Karlo XII. bio je vrlo ljutit na ruskoga cara jer je prije rata Rusija potvrdila i produžila primirje sa Švedskom. Petar je naravno imao samo jedan i to smiješan argument koji je iznio Karlu i njegovom poslanstvu. Napao je švedske teritorije zbog razloga što je tijekom njegove posjete Rigi 1697. godine bio strašno uvrijeđen i loše tretiran. Iako se moglo i to uzeti kao jedan od razloga napada, to naravno nije bio jedan od glavnih razloga, daleko od toga.

Petrova glavna misija bila je osvojiti Kareliju i Ingriju i time otvoriti Rusiji put prema Baltičkom moru i priliku stvaranja nove, velike ruske flote koja bi vladala Baltikom.

⁹⁵ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 336

⁹⁶ Isto, str. 336-340

⁹⁷ Isto, str. 341-343

Narva je bila obalni grad koji se nalazio u Estoniji na granici Ingrije.⁹⁸ Iako na početku taj grad nije bio u Petrovom osvajačkom planu, smatrao je da bi osvajanje Narve bio najsigurniji put do osvajanja cijele Ingrije. Naravno taj pothvat se nije svidao Augustu i Patkulu koji su planirali Narvu staviti pod svoju vlast. Prema Patkulu, okupiranjem Narve Petar bi imao otvoreni put prema Livoniji, a to se livonijskom plemiću nije uopće svidjelo jer bi tada Livonija pripadala apsolutnoj vlasti ruskoga cara. U listopadu 1700. godine Petar dolazi do Narve s vojskom od 35.000 vojnika i počinje s pripremama opsade i namještanjem artiljerije za bombardiranje. Garnizon koji je branio Narvu sastojao se od 1.300 pješaka, 200 konjanika i 400 naoružanih civila. Bombardiranje grada je započelo početkom studenog i trajalo nekoliko tjedana, ali bez uspjeha. Oprema ruske vojske je bila vrlo zastarjela i preslaba, te nakon nekoliko tjedana paljbe, municija se istrošila i bombardiranje se trebalo zaustaviti. Opsada se nije odvila prema Petrovom planu i pomalo se pretvarala u neuspjeh, a tijekom te opsade poljski kralj August se zbog velikih gubitaka i smrti generala Carlowitza, morao povući iz Rige.⁹⁹ Istodobno u to vrijeme, unatoč jesenskom nevremenu i početku jake zime, Karlo XII. se iskrcava sa svojom vojskom na baltičkoj obali 240 kilometara od Narve. Kralj August se u međuvremenu povukao iz Rige, kako bi izbjegao dolazak snažne zime koja se pomalo spremala. Vidjevši da se poljska vojska povukla i utaborila za zimu, Karlo XII. je okupio švedski garnizon Rige, spojio ju s njegovom glavnom vojskom koja je brojala oko 10.000 vojnika i uputio se prema Narvi.¹⁰⁰

Petar je saznao za švedski pohod prema Narvi, stoga je svoju vojsku od 35.000 vojnika postavio u obrambenu liniju duž njihovih rovova. Car je znao da njegova vojska nadmašuje švedsku tri naprama jedan, i da će Šveđani pokušati napasti rusku obrambenu liniju, unatoč manjem broju vojnika i nadolazećeg jakog zimskog nevremena. Isto tako mora se napomenuti kako ruskom vojskom nije zapovijedao Petar, već iskusni njemački general Karlo Jevgenije de Kroj¹⁰¹.¹⁰² Spomenuo sam da se tijekom reformi Petar degradirao u najniži čin poručnika i osobno služio u ruskoj vojsci. Ruski car se ponosio

⁹⁸ JOCHEN BLEICKEN, *Povijest svijeta - III dio*, Marjan tisak, Split, 2005., str. 476-482

⁹⁹ ROBERT I. FROST, *The Northern Wars: War, State And Society In Northeastern Europe, 1558 – 1721*, Longman, Harlow, 2000., str. 229-230

¹⁰⁰ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 343-346

¹⁰¹ Karlo Jevgenije de Kroj (1651-1703) bio je feldmaršal i vojvoda iz plemićke obitelji Kroj. U Petrovu službu stupio je 1697. Godine, kao glavni zapovijednik ruskih snaga na području Livonije

¹⁰² ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 345-347

svojom službom u vojsci i htio je napredovati redovnim putem od najnižeg do najvišeg vojnog čina.

Pod komandom generala Kroja, ruska je vojska postavila jaku obrambenu liniju izvan grada i pozorno iščekivala dolazak švedske vojske. Istodobno Kroj je poslao nekoliko vojnih jedinica da postave zasjedu duž glavnog puta prema Narvi, ali Karlo je uspio izbjeći sve zamke jer je uzimao sporedne puteve. Prepustivši zapovijed generalu Kroju, Petar se s generalom Fedorom Golovinom uputio za Novgorod kako bi ubrzao dolazak druge vojske kao pojačanje, i kako bi s poljskim kraljem Augustom prodiskutirao njegovo povlačenje iz Rige.¹⁰³ Prema opisu i riječima nekih, ovaj pothvat napuštanja vojske noć prije velike bitke, interpretirao se kao kukavičluk ruskoga cara, te je Petar bio u nekim interpretacijama prikazan kao car koji se boji opasnosti i bježi pred Karlom XII. Naravno ove optužbe nisu bile vrlo poštene jer, prema povjesničarima koji su detaljno analizirali život ruskoga cara, Petar je mnogo puta riskirao vlastiti život, na ratištu kao običan vojnik i na palubama svog ratnog broda. Petar je bio, prema riječima američkog povjesničara Roberta K. Massiea, osoba u Rusiji na kojoj je ležala sva odgovornost i jedina osoba u Rusiji koja je znala gdje je najpotrebnija.¹⁰⁴

Dvadesetog listopada 1700. godine vojska Karla XII. stiže do Narve, točnije do Hermannsberga iznad Narve.¹⁰⁵ Sa Hermannsberga, Karlo je mogao vidjeti obrambenu rusku liniju i impresivnu rovovsku fortifikaciju. Švedska vojska nalazila se u neugodnoj situaciji jer je planirala napasti tri puta većeg neprijatelja koji je postavio snažnu obrambenu liniju. Ali postojala je slabost u ruskoj formaciji koju je Karlo primijetio i kasnije iskoristio. Ruska vojska je bila linijski formirana, a cijela linija je bila duga gotovo 6 do 8 kilometara. Zbog toga obrambena linija je bila vrlo tanka, te ako bi se napao i probio jedan dio te linije, drugi dio ne bi uspio na vrijeme podržati probijenu liniju. Nakon završenih priprema švedske vojske, započela je topovska paljba.¹⁰⁶ Švedska artiljerija bombardirala je središnji dio ruske obrambene linije, dok je pješništvo marširalo s konjicom na krilima prema centru. Kako su počele prve paljbe, iznenada je preko cijelog bojišta zapuhala snažna snježna oluja. Snježna oluja je puhala ravno prema ruskoj vojsci i potpuno

¹⁰³ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 347

¹⁰⁴ Isto, str. 347

¹⁰⁵ Isto, str. 348

¹⁰⁶ Isto, str. 348-351

prekrila položaj švedske vojske. Rusi su otvorili paljbu ali kako im je vidik bio potpuno zamućen, jedino što su pogađali bio je prazan zrak. Taj dar „majke prirode“ Karlo je vrlo lukavo iskoristio. Pod zaklonom oluje, švedska vojska se približila ruskoj liniji u centru i otvorila paljbu. Ruska linija je vrlo brzo pala, te se švedska vojska probila kroz centar. Nakon što su probili centar, švedska vojska se podijelila tako da je jedna divizija napadala desni dio ruske linije, a druga divizija lijevi dio linije. Zbog toga, cijela se ruska vojska počela rušiti unutar vlastite fortifikacije. Iako brojniji, Rusi nisu bili dobro organizirani i istrenirani, i pred dobro discipliniranim i energičnim švedskim postrojbama, počeli su bježati glavom bez obzira. Ruska vojska bila je poražena i u rasulu, te u potpunom povlačenju.¹⁰⁷

Ipak Rusija je imala na raspolaganju još oko 25.000 vojnika koji su se povukli na sjeverni dio njihove obrambene fortifikacije, dok je švedska vojska i dalje bila vrlo malena u usporedbi. Kako se Kroj predao, preostalom ruskom vojskom zapovijedali su ruski generali Dolgoruky, Alexander Imeritski, Golovin i Ivan Buturlin. Unatoč volji generala da nastave bitku, vojska je bilo potpuno demoralizirana i potučena. Generali su se stoga odlučili na pregovaranje i predaju. Sljedećeg dana preostala se ruska vojska morala povući i marširati nazad u Rusiju. Bitka za Narvu bila je slavljena kao genijalni pothvat mladog švedskog kralja, dok je Petar bio prikazan kao kukavica koji bježi s bojišta. Ovo je bila prva velika pobjeda Karla XII., ali i početak kraja njegove genijalne vojne karijere i pad Švedskoga carstva.¹⁰⁸ Narva je Karlu usadila vrlo opasan prijezir prema Petru i njegovom carstvu. Zbog vrlo uspješne pobjede unatoč mnogo brojnijem neprijatelju, švedski kralj je bio uvjeren da je ruska vojska beskorisna te da će se vrlo lako s njima obračunati. Na njegovu žalost, nekoliko godina kasnije, Karlo će skupo platiti njegovo podcjenjivanje.

Vijesti o jakom porazu ruske vojske došle su do ruskog cara. Petar nije bio previše uznemiren jer je očekivao mogući poraz unatoč brojnijoj vojsci. Veća briga koju je sada imao bila je činjenica da ako Karlo XII. počne marširati prema Moskvi, ništa ga ne bi moglo spriječiti, i Rusija bi bila suočena s propašću. Ali zbog svog podcjenjivanja Rusije, Karlo XII. je okrenuosvoje oči na poljskog kralja Augusta, kojega je smatrao većom

¹⁰⁷ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 351-351

¹⁰⁸ Isto, str. 351-353

prijetnjom.¹⁰⁹ Petar je to iskoristio te je tijekom toga perioda u Novgorodu uspio sagraditi novu snažnu fortifikaciju. Us pio je ponovno organizirati vojsku od 34.000 vojnika i pozvao je u pomoć oko 10.000 Kozaka iz Ukrajine. Unatoč velikom porazu Petar je dobio bolji uvid u nedostatke ruske vojske i smjesta počeo provoditi novo organiziranje, unaprjeđivanje i opremanje vojske.¹¹⁰ Proveo je kompletni remont vojnog treninga, s novim standardima discipline i novim taktičkim manevrima prema europskom modelu. Također, zamijenio se prastari vojni vodič iz 1647¹¹¹. s novim novim modernim vodičem. Petar nije više toliko mario za način odijevanja njegovih vojnika, već je sav napor uložio u treniranje za borbu. Iz Engleske naručio je oko 40.000 modernih kubura¹¹² koje su kasnije ušle u rusku produkciju. Počeo je prikupljati regrute sa svih dijelova carstva i unajmljivao strane oficire i generale. Na vojnim treninzima bile su primijenjene moderne taktike. Pješastvo se treniralo izvršavati linijsku paljbu na zapovijed i načinu korištenja bajuneta¹¹³ u bliskoj borbi. Konjaništvo se treniralo formirati eskadrone, te kako napadati s mačevima i nakon toga se taktički povući.¹¹⁴

Nakon Narve, Petar se morao suočiti s problemom gubitka velikog broja artiljerije i topova. Stoga je dao iscrpiti sva sredstva i materijale koji su mu bili na raspolaganju za konstrukciju novih artiljerija. Također, zbog nedostatka metala, car je naredio da se sa svih mogućih crkava i manastira skinu velika željezna zvona i da se od njih naprave topovi. Do kraja 1701. godine bilo je proizvedeno više od 300 novih topova koji su bili poslani vojsci u Novgorod. Iznad Urala od 1701. do 1704. godine bilo je podignuto sedam novih željezara koje su proizvodile topove od dobre kvalitete. Unatoč velikom gubitku nakon Narve, Rusija nije posustajala, pod nagonom rata počela je s vrlo brzim napredovanjem u ratnoj tehnici i vojnoj disciplini.¹¹⁵ Taj napredak će uroditi plodom u sljedećih par godina, kada će se Švedska morati suočiti s katastrofalnim porazom.

¹⁰⁹ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 109-110

¹¹⁰ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 359-362

¹¹¹ Ruski vojni vodič iz 1647. bio je kopija pruskog vojnog vodiča iz 1615. godine

¹¹² Flintlock; Kubura ili kremenjača je starinsko vatreno oružje nalik na pištolj. Puni se barutom i ispaljuje jednom iz ruke.

¹¹³ Bajunet ili bajuneta je nož zakačen na vrhu puške, u svrhu bliske borbe. Prvi puta se koriste u 17. stoljeću u francuskom gradu Bayonneu.

¹¹⁴ ANGUS KONSTAM, Dave Rickman, *Peter the Great's Army: Infantry*, Osprey Publishing, London, 1993., str. 14-15

¹¹⁵ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 361-363

4.2. Nastavak rata i osnivanje Sankt Petersburga 1703. godine

U veljači 1701. godine, Petar se u Livoniji sastaje s poljskim kraljem Augustom kako bi isplanirali daljnji tijek rata. Car se nije predao nakon velikog poraza kod Narve i bio je vrlo odlučan za nastavak borbe protiv Švedske. Vladari su raspravljali o raspodijeli teritorijalnog plijena koji osvoje, te o međusobnoj opskrbi. Tijekom tog perioda švedska vojska se morala suočiti s oštrom zimom, manjkom hrane i stalnom bolešću i smrću vojnika. Zbog toga bila je prisiljena utaboriti se za zimu i čekati nova pojačanja iz Švedske.¹¹⁶

U ljeto 1701. godine, dolazi 10.000 friških i borbeno spremnih trupa iz Švedske i spajanjem sa ostatkom formirala se jaka vojska od 24.000 vojnika. Kako je Karlo izgubio interes oko napada na Rusiju, odlučio se obračunati s Poljsko-Litavskom unijom.¹¹⁷ Iste godine Karlo je porazio Augusta na rijeci Dvini, a poljski kralj se morao povući do same poljske granice. U proljeće 1702. godine, Karlo ulazi u Poljsku i počinje marširati prema Varšavi i Krakovu. Datuma 9. srpnja 1702. godine, u Bitci kod Klissowa, švedski kralj ponovno zadaje udarac poljskoj vojsci koja se morala opet povući. Tijekom Karlove ekspedicije u Poljsku Rusija je dobila nekoliko pobjeda.¹¹⁸ Kako se glavnina švedske vojske nalazila u pohodu na Poljsku, Petar je uspio izvući nekoliko pobjeda protiv ostatka Šveđana koji su branili dijelove Livonije. Do ljeta 1702. godine, Rusija je zadala Švedskoj još nekoliko udaraca, te su sva područja u Livoniji, osim Rige, pala pod kontrolu ruske vojske. U lipnju 1702. godine, Rusija je konstruirala 18 malih brodova i napala 6 švedskih velikih ratnih brodova usidrenih na jezeru Ladoga. Do kraja 1702. godine Rusija je kontrolirala cijelo jezero Peipus i dio Ladoge, zauzela je Narvu i Dorpat, i osvojila jaku švedsku utvrdu Nöteborg. Pad Nöteborga bio je velik udarac za Švedsku jer je utvrda branila cijelu Ingriju i rijeku Nevu. Time je Petar ispunio jedan od važnijih ciljeva zbog kojeg je pokrenuo rat protiv Švedske. Okupacijom rijeke Neve, Rusija je konačno „vratila“ Ingriju u svoj posjed i time dobila otvoreni put prema Baltičkom moru.¹¹⁹

¹¹⁶ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 363-365

¹¹⁷ ROBERT I. FROST, *The Northern Wars: War, State And Society In Northeastern Europe, 1558 – 1721*, Longman, Harlow, 2000., str. 230

¹¹⁸ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 365-368

¹¹⁹ Isto, str. 368-373

Petar je osvajanje Ingrije odmah iskoristio. Htio je ostvariti svoju želju podizanja velikog grada s lukom preko kojega bi Rusija dobila pristup svim morima i otvorila svoju pomorsku trgovinu. Karlo XII. bio je daleko u Poljskoj što je Petru dalo puno vremena da započne s konstrukcijom grada.¹²⁰ Tako je Petar započeo s izgradnjom podloge grada koji će kasnije biti prozvan „biserom Rusije“ ili „Venecijom sjevera“. Sankt Petersburg (Peterburg) postat će sinonim modernog i prelijepog grada na Baltiku, grad koji do dan danas nije bio nikada osvojen.¹²¹

Izgradnja nove luke na baltičkoj obali možda nije bila nužna da je Rusija uspjela osvojiti Rigu, ali zbog prejake fortifikacije grada Petar je odustao od osvajanja i odlučio izgraditi vlastitu luku. Tek nakon 1710. godine Riga pada pod rusku vlast. Tijekom 1702. godine Petar se našao na ušću rijeke Neve. Prostor ušća bio je prazan, bez šume, opkoljen močvarom. Nekoliko kilometara od mora, rijeka se granala na četiri dijela, stvarajući deltu i nekoliko riječnih otoka obraslih šikarama. Zbog velike močvare koja se stvarala nakon svake zime, ljudi su tamo odbijali graditi bilo kakva naselja. Blizu samog ušća na moru, nalazio se veći otok kojega je Petar odlučio utvrditi jer bi služio kao obrambena fortifikacija i zaštita ulaza u rijeku s mora. Od otoka na moru do samog ušća bila je znatna udaljenost, ali car je primijetio da je zaljev na kojem se nalazi otok ali i samo ušće Neve, dovoljno duboko za ulazak broda što je dodatno potvrdilo njegovu namjeru gradnje luke na ovom području.¹²² Tadašnji naziv toga otoka je bio gotovo nepoznat, ali danas je slavno poznat kao mjesto gdje se nalazi neosvojiva tvrđava Kronstadt.¹²³

Kako bi detaljnije razgledao okolicu, Petar je sa sobom poveo jednu satniju s kojom se prebacio na otok. Tijekom razgledavanja otoka, Rusi su primijetili da se u blizini nalazi jedan švedski ratni brod. Nakon nekog vremena, Šveđani su primijetili Ruse i otvorili topovsku paljbu. Petar i njegova satnija morali su se odmah povući s obale. Mислеći da su pobjegli, švedska posada se iskrkala na otok, ali Rusi su se sakrili iza velikih stijena čekajući priliku kad se Šveđani iskrcaju na otok. Iako je zasjeda upalila, švedska posada je uspjela pobjeći sa samo nekoliko gubitaka. Srećom, kada se posada ukrkala na brod odmah

¹²⁰ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 111-113

¹²¹ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 384-385

¹²² JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 111-113

¹²³ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 377

su otplovili prema otvorenom moru. Nakon toga Petar je mogao u miru razgledati cijelo ušće, otoke i obalna područja.¹²⁴

Nakon nekoliko mjeseci pripremanja, 16. svibnja 1703. godine započela je izgradnja utvrde i luke, a taj datum je danas zabilježen kao dan osnutka velikog grada Sankt Petersburga. Prva zgrada koja je bila podignuta bila je jedna niska mala građevina sačinjena od drva. Ta kuća je poslužila Petru kao kancelarija dok je nadzirao početne radove. Kuća je kasnije sačuvana kao dragocjeni spomenik i sjećanje na početak gradnje. Car je zapovijedio svim njegovim gubernatorima iz cijelog carstva da počnu slati velik broj radnika koji će pomoći u izgradnji grada. Također, poslao je svoje agente u najvažnije gradove Zapadne Europe kako bi prikupili što više inženjera, zidara i ostalih radnika svih mogućih zanata za izgradnju. Osim radnika, pozvani su bili i trgovci koji su počeli slati brodove s hranom i oruđem. Trgovcima su bile obećane dobre cijene za njihovu robu, te sloboda dolaska i odlaska s gradilišta.¹²⁵

Car je zvao ruske plemiće, boljare i najistaknutije ruske ličnosti, da dođu sebi izgraditi kuće gdje će živjeti u novom gradu. Iako plemići nisu bili previše sretni zbog poziva, jer su tada već imali velike kuće u Moskvi, morali su slušati naredbe svog cara i sa sobom su trebali dovesti velik broj kmetova koji će pomagati stranim radnicima i majstorima oko fizičkih poslova. Nakon nekog perioda, na ušću Neve okupio se ogroman broj ljudi. Na poziv cara, ljudi su dolazili iz svih krajeva carstva, Moskve, Zapadne Europe i priobalnih baltičkih gradova i sela. Time je započela gradnja iznimno velikih razmjera i napora. Prvi dio plana bila je izgradnja utvrde na ušću u svrhu obrane, zatim luke i molova kako bi se brodovi dobro usidrili jer su nosili zalihe i materijale za izgradnju. Gradnja utvrde bila je duga i otežana zbog velike močvare, ali nakon 5 mjeseci počela je poprimati oblik. Utvrda je bila heksagonskog oblika sa šest velikih bastiona, a konstrukcija svakog bastiona je bila nadgledana od Petra osobno i njegovih najbližijih prijatelja. Utvrda je u početku bila sagrađena od zemlje i drva, ali kasnije Petar je naredio da se bedemi povise i zamijene debelim kamenim zidovima. Gradnja utvrde bila je vrlo intenzivna i odvijala se brzim tempom jer se nije znalo kada će se glavna švedska vojska vratiti iz Poljske. Šveđani su imali nekoliko pričuva stacioniranih blizu ušća Neve kako bi ometali izgradnju, te su

¹²⁴ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 113-114

¹²⁵ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 376

pokušali svojim brodovima blokirati Finski zaljev i dotok materijala. Petar se uspio obračunati s malom švedskom vojskom, a švedsku flotu je otjeralo nevrijeme i konstantni ruski napadi malim brodovima. Do proljeća 1703. godine Petar je uspio podići i željenu fortifikaciju na otoku blizu ušća koja bi branila ulaz u mali zaljev.¹²⁶

Dok je izgradnja grada, luke i utvrda bila u punom mahu, Petar je dao naredbu da se počnu radovi na novim ratnim brodovima, te da se konstrukcija brodova prebaci iz Ladoge u Sankt Petersburg. Brodovi su se gradili na lijevom dijelu ušća gdje se s vremenom izgradila glavna luka i Admiralitet¹²⁷ carstva. Kako je luka bila previše izložena od mogućih napada švedske flote i kopnene vojske, Petar je dao sagraditi velike zidine koje su bile gotovo isto jake kao zidine njegovih utvrda. Sljedećih nekoliko godina, švedski napadi bili su vrlo česti, ali uspješno odbijeni. Oko otoka bili su sagrađeni dodatni obrambeni mehanizmi koji bi spriječili ulazak švedske flote u zaljev. Ovo će se kasnije pokazati kao vrlo korisnom idejom kada će Šveđani pokušati napasti sam grad.¹²⁸

Do 1705. godine, utvrda s naseljem počinje poprimati oblik malog grada. Petar je inicijalno započeo s planom izgradnje utvrde i luke, ali sada je projekt poprimao oblik potencijalnog većeg grada. Iz godine u godinu sve je više ljudi dolazilo na gradilište kako bi se izgradnja što više ubrzala. Unatoč brzom širenju naselja, posao je bio još daleko od kraja. Prostor je bio još opkoljen močvarama koje su se trebale isušiti, šume su se trebale isprazniti i očistiti kako bi se prikupilo dovoljno materijala za gradnju. Uzvisine i vrhove je trebalo sravnati sa zemljom, veliko kamenje je trebalo micati s prostora gdje se namjeravalo sagraditi građevinu, nasipi i brane su se trebali podići u svrhu sprječavanja poplava, te su se krčili brojni putevi kroz šume. U isto vrijeme, kopali su se kanali, gradile se kuće, druge utvrde, luke i molovi, brodogradilišta, plemićke palače i vrtovi, carska palača, te same ulice kako bi naselje izgledalo organizirano.¹²⁹

Sve to zahtijevalo je izniman napor i velik broj ljudstva. Unatoč velikoj brzini gradnje, radni uvjeti bili su vrlo loši. Većina radnika nije imala skloništa i morali su

¹²⁶ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 376-380

¹²⁷ Admiralitet je naziv za savjetodavno tijelo u ratnoj mornarici. Do 1964. godine to je bio naziv za britansko ministarstvo Ratne mornarice. Pojam admiralitet može označavati i skup svih admirala neke zemlje.

¹²⁸ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 377-379

¹²⁹ Isto, str. 379-380

prenočiti na močvarnom tlu na otvorenom. Car je pozivao sve više ljudi u pomoć, ali ljudi su brže dolazili nego se izgrađivale kuće ili bilo kakva skloništa. Također uslijedila je i nestašica oruđa i alata što je dodatno otežalo posao.¹³⁰

Osim navedenih problema, uslijedio je i najteži udarac radnicima, a to je bila nestašica hrane. Zbog prevelikog broja ljudi koji je došao pomoći, bilo je potrebno sve više hrane, a slabi kopneni putevi i konstantni napadi Šveđana s mora sprječavali su nužan pritok hrane. Car je slao zahtjeve da se šalje što više hrane, ali isto kao sa situacijom sa skloništima, broj ljudi je rastao brže nego je pristizala hrana. Posljedice nestašice hrane, spavanja na otvorenom i mukotrpnog rada, bile su naravno bolest i smrt velikog broja ljudi. Nikada se neće znati koliko je ljudi tada izgubilo živote. Prema nekim spisima iz toga razdoblja tvrdi se da je bilo oko 100.000 stradalih. Naravno te brojke su bile vrlo upitne i prema današnjem istraživanju broji se oko 30.000 poginulih. Smrt tolikog broja ljudi bila je tragedija za kojom je Petar žalio, ali radovi su se morali nastaviti pod svaku cijenu, a osnivanje Sankt Peterburga dobilo je mračnu reputaciju u povijesti Rusije.¹³¹ Zbog svoje nestrpljivosti oko gradnje i provođenja svih namjerenih planova, Petar je napravio vrlo fatalnu grešku koja je koštala Rusiju desetak tisuća ljudi. Prema nekom mišljenju, da je car imao strpljenja i da se od prve godine više okrenuo pripremama npr. da je prvo doveo manji broj ljudi koji bi prvo očistili i napravili dobre puteve do ušća, sagradili velik broj skladišta za hranu, nagomilali zalihe hrane i sakupili velik broj alata i materijala za izgradnju, moguće je da bi se sve odigralo drugačije. Petar je nažalost bio burnog karaktera s malo strpljenja i radio je sve po svome, ne mareći za patnje drugih ako bi time postigao svoj cilj.^{132 133} Mogu se složiti s tim mišljenjem. Ruski je car postupao brzopleto i povelaga je želja za velebnim gradom, ali moramo tu nadodati da se tijekom tog perioda Rusija nalazila u ratu s nadmoćnijim neprijateljem. Petar je bio u stalnom iščekivanju kada će se Švedska okrenuti prema Rusiji i obračunati se s njim. Karlo XII. se tada nalazio u Poljskoj i dobivao je svaku bitku, što je bio jasan znak ruskom caru da će se August predati. Petar je zbog toga morao žuriti s izgradnjom i nije se okupirao s drugim problemima.

¹³⁰ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 115-116

¹³¹ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 379-384

¹³² JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 117-118

¹³³ PAUL KEENAN, *St Petersburg and the Russian Court 1703-1761*, Palgrave Macmillan UK, London, 2013., str. 12-34

Unatoč velikim žrtvama, grad konačno poprima oblik, utvrde su bile dodatno opremljene i naoružane topovima, te se uspjela napraviti fortifikacija oko cijeloga otoka kraj ušća. Glasine su uskoro stizale do švedskog kralja u Poljskoj, kako je Petar sagradio vrlo snažnu utvrdu. Karlo XII. je odmah naredio svom admiralu da okupi švedsku flotu i da napadne novonastali grad. U srpnju 1704. godine švedska flota od 22 ratna broda upada u Finski zaljev i počinje s napadom. Na njihovo iznenađenje i užas, fortifikacija otoka i samog zaljeva i ušća postala je presnažna za jednostavno osvajanje. Osim ruskih brodova koji su se nalazili na ušću, švedska flota se morala suočiti i sa žestokom topovskom paljbom utvrđenog otoka. Dio mora oko otoka bilo je vrlo plitko, a najdublje dijelove su čuvali ruski brodovi. Zbog toga Šveđani su se morali iskrcati i napasti otok uz pomoć pješništva, ali Rusi su bili spremni na to i dočekali su ih s jakom topovskom paljbom. Šveđani su bili prisiljeni na povlačenje, ali tijekom bijega na njih su navalili Rusi stacionirani na otoku. Dio vojske se morao predati, dok je dio pobjegao s cijelom švedskom flotom. Iste godine, grad je bio još jednom napadnut ali s jednakim rezultatom. Sankt Petersburg je bio tada već prejako utvrđen za bilo kakav pokušaj zauzimanja s mora.¹³⁴

Tijekom cijelog rata grad je napredovao u izgradnji, a kasnije i u bogatstvu trgovine i raskoši plemićkih palača. Petar je zvao majstore i zidare iz Zapadne Europe kako bi počeli graditi elegantne palače i vile, te mnoge druge masovne građevine u modernom zapadnom stilu. Nekoliko godina nakon osnutka podižu se obrazovne institucije i velike knjižnice. Petersburg se iz godine u godinu širio i napredovao, te je poprimao oblik velikog grada dostojan prijestolnice.¹³⁵ ¹³⁶ Osnutak i gradnja Sankt Peterburga bio je jedan od tri najveća događaja koja su obilježila život kontroverznog cara i sam grad je bio od iznimne važnosti tijekom carevog života, ali daljnje povijesti carstva. Uspjeh grada je mnogo toga značio za Rusiju. Za Petra je svaka cigla i kamen novoga grada simbolično označavao njegov uspjeh u reformiranju Rusije. Sankt Petersburg je za njega predstavljao simbol otvaranja Rusije prema Zapadu, usvajanje zapadne tehnologije i približavanje europskoj pozornici. Kasnije grad postaje prijestolnica carstva, a nakon Petrove smrti i nakon nekoliko vladavina careva

¹³⁴ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 118-121

¹³⁵ Isto, str. 120-121

¹³⁶ PAUL KEENAN, *St Petersburg and the Russian Court 1703-1761*, Palgrave Macmillan UK, London, 2013., str. 12-34

i carica, postaje jedan od najljepših gradova Europe i dobiva mnoga imena poput „Babilon u Snijegu“ i „Venecija Sjevera“.¹³⁷

4.3. Švedski pohod na Rusiju i Mazepin ustanak

Nakon osnutka novog grada, 1704. godine Petar je odlučio okupirati dio Estonije, uključujući i gradove Dorpat i Narvu koji bi osigurali rusku vlast nad Ingrijom i blokirali Šveđanima put to Sankt Petersburga. U srpnju iste godine ruska vojska efektivno osvaja oba grada i konačno pokazuje ishode vojne obuke i stalnih praktičnih treninga. Petar je bio vrlo zadovoljan jer je time dokazao da njegova vojska nije više hrpa neistreniranih seljaka s puškama.¹³⁸

Unatoč stalnim švedskim pobjedama, rat u Poljskoj se znatno odužio od očekivanog, a to je dalo Petru više vremena da zauzme švedske posjede na baltičkoj obali. Ipak Karlo XII. se nije previše obazirao na ruske pobjede. Smatrao je da će Rusi brzo pokleknuti pred njegovim snagama kad se okrene prema istoku. Godine 1704., Karlo osvaja poljsku utvrdu Thorn i time zadaje težak udarac Augustu.¹³⁹ Osim sve slabijeg morala Poljaka, plemići su imali sve manje strpljenja s poljskim kraljem. Karlo XII. je Poljacima dao do znanja da će se rat jedino prekinuti ako August abdicira s prijestolja i kada se izabere novi poljski vladar, inače će se rat nastaviti do konačnog uništenja Poljsko-Litavske unije. Poljska aristokracija je odmah pristala, i u veljači 1704. godine donesen je formalan proglas Augustove abdikacije. Karlo XII. je svrgavanje odmah iskoristio i nominirao za novoga kralja svoga kandidata Stanislausa Leszczyńskog. Elekcija je bila namještena u švedsku korist i u srpnju iste godine blizu Varšave proglašava se novi kralj Stanislav I. Poljski. Formalno proglašavanje se još jednom dogodilo krajem 1705. godine u gradu Varšavi, a nakon toga Poljska je konačno izašla iz rata. U isto vrijeme, Karlo XII. i Stanislav formiraju zajedničku koaliciju protiv Rusije. Time je Rusija već nakon 5 godina rata ostala sama bez bilo kakvog saveznika, a Švedska je konačno svoje oči okrenula prema istoku.¹⁴⁰ Švedska je pokrenula svoju vojsku od 20.000 prema Rusiji, ali isto tako morala je u

¹³⁷ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 384-385

¹³⁸ Isto, str. 416-418

¹³⁹ Isto, str. 419

¹⁴⁰ Isto, str. 420

Poljskoj pustiti oko 10.000 vojnika kao sigurnosnu mjeru, jer August nije još prihvatio svoju abdikaciju.¹⁴¹

Petar se sada morao suočiti s glavninom švedske vojske i sa samim Karlom. Krajem 1705. godine, ruskoj vojsci se priključuje svrgnuti August. Poljska je bila potpuno okupirana od Karla XII. i novoga vladara Stanislava što je onemogućilo Augustu bilo kakav pokušaj povratka poljske krune. U siječnju 1706. godine, Karlo konačno dolazi do ruske granice sa 20.000 vojnika. Unatoč velikom napretku u snazi i brojnijoj ruskoj vojsci, Petar još nije bio siguran u svoju pobjedu. Na početku godine švedska vojska se približavala utvrdi Grondo u Litvi.¹⁴² Tijekom toga perioda August je otišao u Sasku kako bi okupio ostatak svoje vojske i priključio se ruskoj vojsci. U veljači 1706. godine kod Fraustadta brilijantni švedski general Rehnskjöld s gotovo smiješnom vojskom od 8.000 vojnika uništava ujedinjenu rusko-sasku vojsku od 30.000 vojnika. Bitka se slavi kao jedna od najvećih švedskih pobjeda u Velikom sjevernom ratu i švedski general je bio promoviran u feldmaršala. Petar je bio ljutit zbog nesposobnosti saske vojske i naredio je svojoj vojsci u Grondu da napusti utvrdi i da se povuče prema Rusiji.¹⁴³

Vidjevši da se August i dalje miješa u rat, Karlo je odlučio pauzirati svoj pohod na Rusiju i u kolovozu 1706. godine naredio je svom generalu Rehnskjöldu da napadne Sasku. Do kraja godine švedska vojska je osvojila grad Leipzig i glavni grad Dresden. Saski izaslanici su bili prisiljeni potpisati mirovni sporazum u Altranstadtu 13. listopada 1706. godine. Prema sporazumu August se morao predati i završiti svoju koaliciju s ruskim carem. Iako je sasko-ruska vojska u studenom iste godine pobijedila u bitki kod Kalisza, August je potvrdio sporazum i time se predao. Nakon obračuna s Augustom, pauzirana invazija na Rusiju se nastavila.¹⁴⁴ Ponesen svojim pobjedama i velikim podcjenjivanjem ruske vojske, Karlo je okupio i pripremio veliku vojsku od 70.000 vojnika i u kolovozu 1707. godine počinje marširati iz Saske direktno prema Moskvi.¹⁴⁵

Petar je bio suočen s velikim problemom. Spremna švedska vojska od 70.000 vojnika, podignutog morala maršira prema Moskvi. Car jer počeo s fortificiranjem Moskve

¹⁴¹ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 420

¹⁴² Isto, str. 420-421

¹⁴³ Isto, str. 423-425

¹⁴⁴ Isto, str. 439-445

¹⁴⁵ Isto, str. 445

i Sankt Petersburga, te s brzom ekspanzijom svoje vojske i daljnjim napredovanjem u njihovoj obuci. Iz svih dijelova carstva dolazili su novi regruti kako bi se sakupio čim veći broj ljudi.¹⁴⁶ Krajem 1707. godine, Karlova vojska prolazi kraj Varšave i šalje rusku vojsku koja je čuvala taj prostor u povlačenje. Unatoč velikoj nadolazećoj zimi Karlo samopouzđano maršira naprijed prema Moskvi. Konačno švedska vojska dolazi do grada Gronda, i vidjevši da neće zadržati grad pred švedskom vojskom, Petar i njegova vojska su se povukli. Ruska vojska morala se povući preko cijelog fronta do rijeke Berezine. Švedska je vojska nakratko zaustavila marširanje zbog umora i nestašice hrane jer su Rusi tijekom povlačenja palili sve pred sobom kako bi neprijatelju otežali opskrbu. Petar se s glavninom svoje vojske povlači preko Dnjeptra i spaja se s ostalim vojskama koje su branile ključne dijelove carstva i time okupivši vojsku od 110.000 vojnika. Tijekom povlačenja ostavlja 8.000 draguna da brane prelazak preko rijeke Berezine.¹⁴⁷

Švedska vojska je nastavila s marširanjem prema Moskvi i kako bi zaobišla rijeke Berezina i Druta, odlučila je krenuti prema Minsku i Smolensku. Na putu Karlo je naišao na dio ruske vojske koja je imala zadaću obrane mjesta Holowczyna kako bi čim dulje zadržala napredak švedske vojske. U srpnju 1708. godine u Holowczynu odvila se prva velika bitka od početka invazije u kojoj je Karlo pametnim vojnim manevrima porazio rusku vojsku.¹⁴⁸ Ali tijekom bitke primijetio je promjenu u ruskoj vojsci. Disciplina i mobilnost vojnika bila je vrlo impresivna i daleko nadmašivala kvalitetu vojske „seljaka“ kod Narve prije osam godina. Ipak švedski kralj se nije plašio i nakon zauzimanja Holowczyna krenuo je putem preko Dnjeptra. Petar je naredio povlačenje duž cijelog Dnjeptra i uništavanje cijele okolice kako bi umorni Šveđani opet ostali bez dobre opskrbe.¹⁴⁹

U ljeto 1708. godine Karlo konačno prelazi Dnjepar i sve velike rijeke koje su postavljale prirodnu barijeru. Do Smolenska bilo je još oko 160 kilometara, a od Smolenska do Moskve bilo je oko 320 kilometara. Švedska se kampanja činila kao

¹⁴⁶ ANGUS KONSTAM, Dave Rickman, *Peter the Great's Army: Infantry*, Osprey Publishing, London, 1993., str. 14-15

¹⁴⁷ GUSTAVUS ADLEFELD, *The Military History of Charles XII King of Sweden: Written by the Express Order of His Majesty - Vol. II*, Andesite Press, London, 2015. (knjiga je obnovljeno izdanje stare verzije iz 1740. godine), str. 364-375

¹⁴⁸ ANGUS KONSTAM, *Poltava 1709: Russia comes of age*, Osprey Publishing, London, 1994., str. 37-42

¹⁴⁹ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 460-466

gotovom i velika pobjeda nad Rusijom je bila na vidiku. Ipak, zbog pustoši koje su Rusi nanijeli cijelom području, Karlo je trebao čekati opskrbu iz Rige. Nakon par mjeseci čekanja, švedska je vojska ponovno krenula i u kolovozu stigla do mjesta Cherikova na rijeci Sož. Preko rijeke ih je čekala ruska vojska koju je vodio general Menshikov. Vojske su se sukobile i unatoč švedskoj pobjedi, ruska vojska je Karlu uspjela nanijeti štetu i uspješno se povukla. Iako je tada Karlo bio blizu svog konačnog cilja, švedska vojska se morala suočiti s velikim problemom.¹⁵⁰

Karlova vojska bila je umorna od velikog puta kojega je prešla i stalnih sukoba s ruskom vojskom koja je, za razliku od švedske vojske, vrlo lako nadomještala gubitak ljudstva. Rusi su bili u konstantnom taktičkom povlačenju uništavajući sve pred sobom što je rezultiralo nestašicom hrane, a zbog kasne opskrbe iz Rige, mnogo švedskih vojnika je izgubilo živote. Karlova vojska se počela sve više smanjivati. U rujnu 1708. godine, dio vojske od 12.000 vojnika, koji je dolazio s opskrbom iz Rige, bio je napadnut od ruske vojske kod Lesne¹⁵¹. Ruska vojska je brojala oko 29.000 vojnika i njome je zapovijedao car Petar osobno i njegovi generali Menshikov i Golytsin. Iako bitka nije imala pobjednika jer su se obje vojske povukle nakon dugotrajne borbe, Petar je uspio uništiti većinu švedskih vagona s opskrbom i dio artiljerije. Bitka je bila veliki strategijski uspjeh Ruskog Carstva.¹⁵²

Nakon neuspjeha s opskrbom i gubitka velikog broja ljudi i artiljerije, Karlo je odlučio krenuti na jug prema Ukrajini kako bi bolje opskrbio svoju vojsku. Iako logična odluka, taj pothvat švedskog kralja imat će velike posljedice u daljnjem tijeku rata i zaključit će sudbinu Švedskoga carstva. Karlo je na svom putu odlučio okupirati Severiju na granici s Ukrajinom i njezin glavni grad Starodub. Ta područja bila su još netaknuta od Rusa i poslužila bi u svrhu opskrbe i zatvaranja područja ruskoj vojsci. Ipak opsada nije pošla po planu jer su Rusi uspjeli osigurati to područje prije nego je Karlo mogao doći do Staroduba, stoga se u rujnu 1708. godine, švedska vojska morala spustiti južnije do rijeke Desne na sjeveru Ukrajine. Sjeverni dio Ukrajine bio je vrlo plodan i bogat hranom što bi švedskoj vojsci dalo potrebno utočište i odmor, te potencijalno pojačanje.¹⁵³ Naime već

¹⁵⁰ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 468-472

¹⁵¹ Današnja Ljasnaya u Bjelorusiji

¹⁵² ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 472-475

¹⁵³ Isto, str. 476-478

mjesecima Karlo je bio u kontaktu s vođom Kozaka koji je nije bio zadovoljan s Petrovom vladom i planirao je izdati ruskoga cara kako bi se priključio švedskoj vojsci.^{154 155}

Kozaci su bili pripadnici vojničkih etničkih skupina na prostoru Ukrajine i služili su u ruskoj vojsci. Tijekom vladavine Petra Velikog njima je vladao ukrajinski plemić Ivan Stepanovič Mazepa. Još prije rata, tijekom reformiranja Ruskoga Carstva i organiziranja moderne vojske, Petar je naredio Mazepi da provede određene reforme u pogledu organizacije i discipline tadašnjih divljih i neobuzdanih postrojbi Kozaka. Mazepa je znao da bi nakon novih reforma vojska Kozaka pala pod potpunu kontrolu ruskoga cara i zbog toga ukrajinski vođa se usprotivio carevom prijedlogu. Mazepa nije želio izgubiti svoju vlast nad Kozacima, te je smatrao da reforme uništavaju staru tradiciju ruskoga života. Kao što već znamo Petar je bio burnog karaktera i neobuzdanog jezika kada mu se netko usprotivio stoga je zaprijetio da će Mazepu dati ubiti ako ne sprovede naredene vojne reforme. Mazepa se strahovito uvrijedio i to je rezultiralo njegovom izdajom i kolaboracijom sa švedskim kraljem. Kako bi se osvetio Petru, Mazepa je stupio u kontakt s Karlom i predložio da će se njegova vojska spojiti sa švedskom vojskom. Ovom koalicijom Rusija bi izgubila dobar dio svoje vojske i nadomjestio bi se gubitak švedskih vojnika.¹⁵⁶

Srećom, Petar je čuo namjere Mazepe i prije njegovog kontakta sa švedskim kraljem. Naime ruski car je imao velik broj „tajnih agenata“ preko kojih je dobivao informacije o svemu što se događalo u carstvu, a tako i u Mazepinom taboru. Ipak, Petar nije htio prvo povjerovati u izdaju te se suzdržavao od bilo kakvog pothvata. Mazepa je bio u dilemi, jer nije znao ishod rata, ali isto tako bio je uvjeren da bi Karlo porazio Petra bez nekih poteškoća kada bi napao Moskvu.¹⁵⁷ U listopadu 1708. godine Karlo je ušao u Ukrajinu, a Petar je naredio Mazepi da povede svoju vojsku Kozaka i napadne švedski položaj. Mazepa je poveo cijelu svoju vojsku do rijeke Desne gdje se nalazila Karlova vojska. Kada su došli do rijeke, Mazepa je otkrio svojoj vojsci što namjerava. Iznenadno Kozaci su se počeli buniti, te je samo jedan dio vojske pristao uz Mazepu i prešao na stranu Šveđana, dok je drugi dio pobjegao do najbliže ruske vojske. Petar je sazvaó vojni savjet i naredio da

¹⁵⁴ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 123

¹⁵⁵ GUSTAVUS ADLEFELD, *The Military History of Charles XII King of Sweden: Written by the Express Order of His Majesty - Vol. III.*, Andesite Press, London, 2015. (knjiga je obnovljeno izdanje stare verzije iz 1740. godine), str. 16

¹⁵⁶ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 123-125

¹⁵⁷ Isto, str. 125-126

se Mazepa kazni smrću. Kozacima koji su ostali vjerni ruskom caru, bilo je dopušteno da prema njihovom običaju izaberu novoga vođu koji će Petru zakleti prisegu vjernosti.¹⁵⁸

Nakon Mazepinog priključenja, Karlo je odlučio napasti glavni grad Kozaka, Baturin. Grad bi poslužio kao utočište od zime, te bi hranom i naoružanjem dobro opskrbio Karlovu vojsku. U studenom 1708. godine švedska vojska je prešla rijeku Desnu i uputila se prema gradu Baturinu, ali na njihovu nesreću Baturin je tada već bio sravnán sa zemljom. Petar nije želio da se švedska vojska opskrbi i poveden osvetničkim nagonom dao je grad zapaliti i poubijati stanovništvo. Time je stara prijestolnica Kozaka zbrisana s povijesne karte. Uništenje Baturina služilo je kao primjer svakoj izdaji, te još korisnije uništilo je svaku moguću opskrbu švedskoj vojsci.¹⁵⁹

Kako bi sačekao zimu, Karlo je morao odvojiti svoju vojsku na više dijelova i utaboriti ih u gradovima Romny, Pryluky, Lokhvista i Gadyach. Istočno od Šveđana, Petar i njegov general Sheremetev utaborili su se s glavnom ruskom vojskom u gradovima Lebedin, Putivl i Sumy kako bi blokirali puteve do Moskve. Također, Petar je postavio garnizone u nekoliko ukrajinskih gradova, uključujući i gradu Poltavi. Zima koja je udarila te godine bila je prema riječima mnogih „najgora ikada“.¹⁶⁰ Tijekom te zime Petar je namamio švedsku vojsku da ih napadne, što je Karla strahovito koštalo. Švedska vojska se tada morala suočiti s jakom zimom koja je pokosila velik broj švedskih vojnika. Kasnije u veljači 1709. godine, zadesilo ih je jesensko nevrijeme koje im je stalnom kišom i poplavama sprječavalo daljnji napredak prema srcu Rusije. Rusko nevrijeme je učinilo svoje i stanje švedske vojske postalo je alarmantno. Švedski generali došli su do zaključka da se moraju povući iz Ukrajine i ući u Poljsku kako bi dobili friško pojačanje, ali Karlo je odbio prijedloge i naredio nastavak napada ali s time da se putem prikupljaju saveznici većinom iz Ukrajine.¹⁶¹ Uskoro se ljeto približavalo, a s njim i bitka koja će promijeniti tijek rata i odlučiti sudbinu Švedskog carstva.

¹⁵⁸ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 482-487

¹⁵⁹ Isto, str. 483-485

¹⁶⁰ Isto, str. 488-491

¹⁶¹ Isto, str. 492-499

4.4. Bitka kod Poltave 1709. godine i preokret rata

U Ukrajini tijekom travnja 1709. godine, zima je konačno završila. Snijeg se otopio i blato se osušilo, a krajolik je obasjala trava. U toj atmosferi Karlu se vratio njegov optimizam, ali u tolikoj mjeri da je čak odbio carevo ponuđeno primirje. Petar je ponudio primirje između Rusije i Švedske pod uvjetom da zadrži svoj novi grad Sankt Petersburg. Karlo, vrlo samopouzdan, odbio je primirje i nastavio sa svojim planovima prikupljanja saveznika i napada Moskve. Švedski kralj je naredio da se glavna vojska povuče na jug do grada Poltave gdje će čekati pojačanje iz Poljske. Grad se nalazio 320 kilometara jugoistočno od Kijeva i njegova primarna svrha bila je komercijalnog karaktera. Poltava nije bila vrlo efektivna utvrda, u smislu da nije bila namijenjena obrani od moderne europske vojske već odbijanju bandi Tatara i Kozaka. Ipak do 1709. godine, Rusi su vrlo dobro fortificirali grad. Na tada visokim zidovima bilo je postavljeno oko 90 topova i garnizon je brojao oko 4.000 vojnika s potporom od 2.600 naoružanih građana.¹⁶²

Unatoč jakoj obrani, Karlo je odlučio zauzeti grad i u svibnju počeo s bombardiranjem. Samo bombardiranje je trebalo biti limitirano zbog nedovoljne municije, a Karlo je oklijevao odmah napasti grad s pješaštvom. Iako je mogao lako zauzeti grad, Karlo je znao da bi tako izgubio dobar broj vojnika i opreme jer je obrana grada bila vrlo dobra. Zbog toga opsada se produžila do početka ljeta.¹⁶³

Dok je trajala Karlova opsada Poltave, ruska se vojska polako okupljala preko rijeke Vorskla. Vojskom je komandirao general Menshikov i njegova zadaća bila je promatrati kretanje švedske vojske i pomoći garnizonu grada. Menshikov je par puta napao švedsku vojsku kako bi ometao njihovu opsadu. Konstatni napadi su se pokazali uspješnim jer je Karlo morao okrenuti dio vojske da se sukobi s Menshikovom vojskom. Tijekom tog perioda sa sjeveroistoka približavao se ruski general Sheremetev s glavnom vojskom. U lipnju Petar je stigao do Poltave s 8.000 vojnika i spojio se sa Sheremetevim. Tako su se dvije velike vojske sve više približavale do neizbježnog sukoba i velike povijesne bitke.¹⁶⁴

Petar je u početku strategijski opkolio švedsku vojsku. Iza Karlovih linija, iz smjera Poljske, bila je stacionirana jaka ruska vojska koju je predvodio feldmaršal Goltz, a na

¹⁶² ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 500-501

¹⁶³ Isto, str. 501-502

¹⁶⁴ Isto, str. 502-504

rijeci Vorskli nalazio se Petar s vojskom koja je bila dvostruko veća od Karlove. Petar je okupio sve svoje generale u jedan šator kako bi proučio stanje Poltave. Grad je bio na rubu pada, a u rukama švedske vojske bio bi dobro mjesto za okupljanje pojačanja iz Poljske i pružao bi potencijalni otvoreni put prema Moskvi. Krajem lipnja Petar je okupio svu svoju vojsku i pripremio plan nadolazeće bitke. Ruska vojska je pokušala prijeći preko rijeke koja je odvajala njih od Šveđana, ali Karlo je bio spreman na to, te je naredio da se prijelaz čuva.¹⁶⁵ Tijekom inspekcije ruskog položaja na rijeci Vorskli kraj sela Nizhny Mliny, švedskog kralja je pogodio metak jednog ruskog vojnika. Metak je Karla pogodio direktno u petu i onesposobio mu hod, a bol je bila toliko velika da se pri povratku u tabor onesvijestio. Doktori su morali ranu smjesta operirati, a vijesti o ranjenom kralju proširile su se kroz cijeli švedski kamp što je bio dodatan udarac na moral vojske. Petar je to odmah iskoristio i 19. lipnja naredio vojsci da prijeđe rijeku. Tada je bilo sigurno da se sprema velika i odlučujuća bitka. Švedski feldmaršal Rehnskjöld je poveo vojsku sjeverozapadno od Poltave gdje je formirao vojne linije.¹⁶⁶ Na bojištu bio je prisutan i sam Karlo, ali na nosilima. Smatrao je da će njegova prisutnost svojim vojnicima znatno podići moral, ali baš u to vrijeme stigle su vijesti da pojačanje iz Poljske neće doći. Poljski kralj je bio krajnje nesiguran na svom prijestolju i nije bio voljan poslati vojsku na istok prema Poltavi. Tako je Karlov plan oko osvajanja Poltave u svrhu sakupljanja savezničkih vojski propao. Cijeli vojni savjet je nagovarao kralja da odmah prekine s ruskom kampanjom i da se povuče preko Dnjepa u Poljsku. Naravno Karlo je odbijao povlačenje jer je smatrao da bi pobjedom kod Poltave opet zaživio njegov plan prikupljanja pojačanja i napada na Moskvu. I tako Karlo i njegova vojska ostali su kod Poltave da se suoče s Rusima.¹⁶⁷

Pripreme na ruskoj strani bile su gotovo spremne. Petar se utaborio samo nekoliko kilometara od Poltave i iščekivao početak bitke. Kao uvijek imao je veću vojsku, ali znao je sada već po iskustvu da se Švedska ne smije nikada podcijeniti. Naredio je da se njegov kamp dobro fortificira u slučaju švedskog napada. Isto kao kod Narve, Petar nije bio glavni zapovjednik vojske, već je aktivno sudjelovao kao vojnik, tada već s činom general bojnika. Iako je kao car, preko svojih ministara, davao naređenja i uputstva vrhovnim

¹⁶⁵ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 504-505

¹⁶⁶ ANGUS KONSTAM, *Poltava 1709: Russia comes of age*, Osprey Publishing, London, 1994., str. 56-61

¹⁶⁷ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 504-505

zapovjednicima vojske, u taboru i na bojnom polju primao je naredjenja od svojih nadređenih.¹⁶⁸

Ruska vojska i njezin kamp nalazili su se na nezgodnom mjestu jer im je rijeka sa strmom obalom bila direktno iza leđa. Karlo je vjerovao da kada bi probio rusku obrambenu liniju, vojska ne bi imala kamo pobjeći, i time bi porazio Petra i zarobio ga. Trofej koji bi Karlo dobio pobjedom kod Poltave bio bi gotovo sigurna pobjeda nad Ruskim Carstvom. Rano ujutro krajem lipnja počeo je pripremati svoju vojsku od 25.000 vojnika i 6.000 Kozaka za veliku bitku protiv Rusa. Ruska vojska brojala je oko 50.000 vojnika i time je bila dvostruko veća od Karlove vojske.¹⁶⁹ Kralj je na nosilima bio osobno prisutan među svojim vojnicima, ali većinom sa simboličnom ulogom kako bi podizao moral. Zapovijedanje vojske prepustio je iskusnom švedskom feldmaršalu Rehnskjolu. Plan Šveđana bio je napasti ruski položaj 8. srpnja rano u zoru kako bi ih iznenadili. Švedske vojne linije bi se trebale probiti kroz ruske obrambene fortifikacije postavljene na putu i krenuti do samog vojnog tabora ruskog cara. Pješništvo bi tada na polju ispred tabora marširalo prema zapadu i tako se smjestilo sjeverozapadno od Petrove vojske, dok bi se švedska konjica sukobila s ruskom. Ako bi uspjeli s planom i svim manevrima, Rusima bi bio odsječen put prema prijelazu na rijeci Petrovki i bili bi odgurani do strme obale rijeke Vorlske. Ruska vojska bi tada bila opkoljena i bez puta za bijeg.¹⁷⁰

Noć prije napada, Rusi su gradili dodatne fortifikacije, odnosno redute¹⁷¹, duž puta prema Poltavi u smjeru švedskog tabora. Rusi su namjeravali dodatno usporiti i podijeliti marširanje švedske vojske na više dijelova jer bi trebali zaobilaziti svaku redutu. Isto tako, švedska vojska bila bi otvorena bočnim napadima iz novonastalih fortifikacija. Šveđani su to otkrili i brzo podigli vojsku kako bi spriječili završetak reduta. Vojska se podijelila na tri dijela. Jedan dio je bio zadužen za napad na fortifikacije koje su bile na putu, dok će sporedna i glavna vojska marširati prema ruskom taboru. Tijekom formiranja švedskih

¹⁶⁸ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 131

¹⁶⁹ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 509-512

¹⁷⁰ Isto, str. 512-516

¹⁷¹ Fortifikacijski sustav izgrađen od zemlje

vojnih linija proćula se ruska topovska paljba i time je 8. srpnja započela slavna Bitka kod Poltave.¹⁷²

Švedska vojska je vrlo ćvrsto marširala i uspjela je putem uništiti dvije redute koje su bile nedovršene. Tek dolaskom do treće i ćetvrte ruske fortifikacije postalo je problematićno. Redute su imale ćvrstu obranu i ruski vojnici su odlučno branili svoj položaj. Dok se glavna vojska kretala s lijeve strane reduta i polako marširala prema ruskom taboru, sporedna vojska koja se kretala s desne strane pronasla se u problemima. Na njih je nasrnuo general Menshikov sa svojim dragunima. Iznenadni napad je nanio nekoliko gubitaka švedskoj vojsci, ali Menshikov se morao povući jer se u konaćnici nije mogao suprotstaviti moći Švećana.¹⁷³ Sporedna vojska se prva uspjela probiti do polja ispred ruskog tabora, ali unatoć naredbi da tamo saćeka glavnu vojsku, bezobzirni general je naredio da sami poćnu marširati prema ruskom položaju. Kad je glavna vojska došla do dogovorenog položaja, bilo je već prekasno jer je sporedna vojska napadala jugozapadni dio tabora. Feldmaršal Rehnskold je bio vrlo ljutit i odmah je naredio povlaćenje sporedne vojske jer se glavnina ruske vojske poćela sakupljati ispred tabora.¹⁷⁴

Nakon konaćnog okupljanja vojske, Švećani su se uputili prema planiranoj destinaciji sjeverozapadno od ruskog tabora. Dok je sada ujednjenja vojska marširala prema ruskom taboru, šest švedskih bataljuna, zaduženih za napad na redute se moralo povući. Petar je primijetio da su se bataljuni povukli istoćno od njegovih fortifikacija stoga je dao naredbu Menshikovu da okupi dio vojske i uništi švedske bataljune. Dok se glavna švedska vojska okupljala sjeverozapadno od ruskog tabora, Menshikov je napao švedske bataljune na istoku i time uništio jednu trećinu ukupne Karlove vojske.¹⁷⁵ Rehnskold i švedski kralj nisu znali da je Menshikov uništio švedske bataljune, stoga je švedska vojska morala još ćekati. Dok je ćekala ostatak vojske bila je izloćena topovskoj paljbi koja je polako rijedila vojne linije. Topovske kugle su letjele na sve strane, i ubile ćak nekoliko vojnika oko Karla, te sama nosila švedskog kralja. Vojska je bila pod velikim brigama jer

¹⁷² ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 516

¹⁷³ ANGUS KONSTAM, *Poltava 1709: Russia comes of age*, Osprey Publishing, London, 1994., str. 65-68

¹⁷⁴ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 516-520

¹⁷⁵ Isto, str. 520-523

su dodatno morali paziti na sigurnost njihovog kralja. Uskoro do Švedana dolazi vijest da je vojska, zadužena za redute, bila uništena te da se zapovjedni general predao.¹⁷⁶

Dok su Švedani razmišljali o sljedećim opcijama napada ili čak povlačenja, Petar je naredio cijeloj svojoj vojsci da se počne okupljati ispred tabora i formirati vojne linije. Ruska vojska bila je vrlo brza u organiziranju i formiranju, što je Karlu dodatno dokazalo da se sada suočava s jakom istreniranom vojskom. Na desnoj strani ruske vojske bio je general Bauer s 18 dragunskih pukovnija u zeleno crvenim uniformama, a na lijevoj strani Menshikov sa 6 dragunskih pukovnija. Centar vojske sastojao se od velikog broja pješačkih bataljuna i njima su zapovijedali Sheremetev i Repnin. Petar se nalazio na lijevoj strani s pukovnijom iz Novgoroda. U 10 ujutro, švedska vojska je formirala vojnu liniju i suprotstavlja se ruskoj vojsci.¹⁷⁷

Ruska superiornost u broju bila je prevelika. Oko 5.000 švedskih pješaka bez artiljerije započelo je marširati protiv vojske od 24.000 pješaka uz topovsku potporu. Ipak švedska vojska je stabilno napredovala prema ruskoj vojsci. Rusi su započeli s općom paljbom i nanijeli švedskoj vojsci nekoliko gubitaka, ali ona je i dalje nastavila odlučno marširati. Konačno nadomak ruske linije, Švedani ispaljivanju svoju linijsku paljbu i velikim čudom razbijaju prvu liniju. Rusi se povlače do druge linije gdje su sada bili pod čvrstom zaštitom svojih topova. Pod velikom paljbom topovskih kugli, lijevo krilo švedske vojske trpjelo je velike udarce i počelo je posustajati za desnim krilom koje se približavalo drugoj ruskoj liniji. Petar je primijetio sve veći razmak između dva švedska krila i dao naredbu njegovom pješaštvu da krene na taj otvoreni prostor. Time je ruska vojska gotovo opkolila desno krilo i uništila švedsku liniju. Švedani su tada bili suočeni s velikim porazom. Ostatak preživjele vojske morao se povući prema njihovom taboru na jugu, a kralja su pokupili i stavili na konja jer je njegova ležaljka bila uništena. I tako bitka kod Poltave završava velikom ruskom pobjedom koja je iznenadila cijelu Europu. Rusi su uspjeli pobijediti i uništiti glavnu švedsku vojsku u kojoj je bio prisutan i sam kralj Karlo XII.¹⁷⁸

¹⁷⁶ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 523

¹⁷⁷ Isto, str. 523-525

¹⁷⁸ ANGUS KONSTAM, *Poltava 1709: Russia comes of age*, Osprey Publishing, London, 1994., str. 68-84

Bitka je bila strahovit poraz za švedsku vojsku, kojoj je sada ostalo oko 10.000 vojnika. Petar je uspio zarobiti velik broj visoko rangiranih oficira uključujući samog feldmaršala Rehnskjolda. Ruska vojska nije imala velikih gubitaka jer je većinu bitke provela u defenzivnoj formaciji, ali nije odmah krenula u potjeru za kraljem. Vojska je bila u rasulu i trebalo ju je ponovno organizirati. Tijekom organiziranja, ruski car je proslavio svoju pobjedu i u svoj šator ljubazno pozvao sve švedske oficire s kojima je vrlo uzbuđeno popričao. Tek drugi dan, poslao je generala Bauera i Meshikova da krenu u potjeru na jug.¹⁷⁹ Kada je Karlo konačno stigao do njegovog tabora i suočen s velikim gubitkom i ruskom potjerom, naredio je povlačenje prema jugu do same turske granice. Na putu morali su prijeći preko rijeka Dnjepar i Bog koje su činile prirodnu granicu između Rusije i Osmanskog Carstva. Na putu velik dio švedske vojske biva zarobljen od ruske potjere, dok je samo dio stigao do turske granice na rijeci Bog gdje se Karlo uz pomoć Sultana prebacio u Osmansko Carstvo. Samo dio te male vojske uspio se prebaciti s kraljem, a ostatak se morao predati ruskoj vojsci. Švedski kralj je bio odveden u grad Bender blizu granice gdje je ostao nekoliko godina. Period Velikog sjevernog rata od 1709. do 1714. godine Karlo je proveo u Osmanskom Carstvu i zbog toga, taj je period kasnije dobio naziv „Veliki egzil Karla XII“.¹⁸⁰

Dio švedske vojske koji je kapitulirao pred ruskim snagama nakon bitke i tijekom potjere bio je odveden u ratno zarobljeništvo. Zarobljeni oficiri bili su vrlo dobro tretirani. Sam car ih je stalno pozivao na gozbe i druženja. Petar je s njima vrlo prijateljski razgovarao, a teme su većinom bile oko ratovanja i o švedskim domaćim običajima i navikama. Car se oduvijek divio ratnom talentu Švedske i zanimali su ga načini organiziranja i discipliniranja njihove vojske. Na jednoj gozbi svim švedskim generalima se zahvalio na podukama koje su ga oni naučili tijekom devet godina ratovanja. Nazvao ih je najboljim učiteljima koji su ga naučili o ratnoj vještini.¹⁸¹ Međutim, iako je pokazivao veliko poštovanje prema oficirima držao ih je u Rusiji kao ratne zarobljenike. Njihovo znanje je iskoristio kako bi dalje unaprijedio svoju vojsku. Još jedna interesantna informacija koja je uslijedila nakon pobjede kod Poltave bila je unaprjeđenje Petrovog

¹⁷⁹ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 523

¹⁸⁰ JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 133-136

¹⁸¹ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 530-532

vojnog čina iz general bojnika u general potpukovnika zbog svoje hrabrosti i srčanosti na bojnóm polju.¹⁸²

Bitka kod Poltave smatra se ključnom bitkom Velikog sjevernog rata i finalnom bitkom velike invazije na Rusiju. Nepobjedivi švedski kralj i njegova velika vojska bili su slomljeni i sa samo 600 preživjelih smjestio se izvan samih granica Europe, daleko od Švedske.¹⁸³ Europa je bila u velikom čudu i šoku, jer je sada Rusija pokazala u što se pretvorila tijekom vladavine Petra Velikog. Izgledalo je da titula „Vladarice Baltika“ pomalo prelazi u ruke neočekivane nove velesile.

4.5. Ostali sukobi i uloga Rusije od 1709. do 1720. godine

Posljedica Poltave imala je velik utjecaj na Poljsku. Kada se proćulo da je Karlo doživio potpuni poraz, bivši vladar Poljsko-Litavske unije August proglasio je poništenje Altranstadtskog sporazuma u kojem je trebao predati svoju krunu Stanislavu. Sa saskom vojskom od 14.000 vojnika ulazi u Poljsku i ponovno uzima poljsku krunu. Bez Karlove potpore, Stanislav se nije mogao oduprijeti te je odstupio s prijestolja i pobjegao u Švedsku Pomeraniju.¹⁸⁴ U rujnu 1709. godine August i Petar ponovno stvaraju koaliciju protiv Švedske i svih neprijatelja koji bi zaprijetili Rusiji ili poljskoj kruni. Iste godine u studenom Danska poništava Travendalski sporazum potpisan još na početku rata i ponovno ulazi u rat protiv Švedske. Krajem 1709. godine, Petar se nalazi s pruskim kraljem Frederikom I. i stvara defenzivnu koaliciju.¹⁸⁵ Švedska se više nije mogla oduprijeti ruskim snagama na Baltiku, te je Petar u proljeće 1710. godine napao gradove Rigu i Vyborg koji su napokon pali tijekom ljeta iste godine. Do kraja tog ljeta, sve švedske utvrde na južnoj obali gornjeg dijela Baltika pale su pod rusku vlast i time je završila Petrova okupacija Livonije i Estonije.¹⁸⁶

Tijekom Karlovog egzila u Osmanskom Carstvu, sultan sklapa koaliciju sa Švedskim carstvom i u studenom 1710. godine započinje rat protiv Rusije. Pod izlikom da će

¹⁸² JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008., str. 137-139

¹⁸³ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 538

¹⁸⁴ Isto, str. 539-542

¹⁸⁵ Isto, str. 543-544

¹⁸⁶ Isto, str. 544-549

pomagati Švedskom carstvu, sultan je namjeravao povratiti teritorije koje im je Rusija preotela prije Velikog sjevernog rata s izričitim naglaskom na Azov. Poveden svojom trijumfalnom pobjedom kod Poltave, Petar je odlučio napasti Osmansko Carstvo.¹⁸⁷ Ipak u ljeto 1711. godine kod Prutha, osmanska vojska pobjeđuje Petrovu vojsku i car je bio primoran potpisati sporazum u kojem se morao odreći Azova i svih ostalih posjeda na Crnom moru, te Karlu je bio dopušten siguran put do Švedske. Time je jednogodišnji rat protiv Osmanskog Carstva rezultirao potpunim neuspjehom za Rusiju. Do 1713. godine, Turska je nekoliko puta zaratila s Rusijom ali bez većih rezultata. Tek krajem 1713. godine potpisan je sporazum u Adrianopolu¹⁸⁸ gdje se potvrđuje mirovni sporazum iz Prutha i konačno završava Rusko-Turski rat, a švedski kralj je bio poslan nazad u Švedsku.¹⁸⁹ Sve u svemu Petar nije bio spreman za rat protiv Osmanlija, jer je Rusija bila još u ratu protiv Švedske, a istodobno se gradio Sankt Petersburg i provodile se reforme koje su mijenjale čitavu Rusiju. Ipak, sada kad mu je bilo otvoreno Baltičko more, car nije previše mario za gubitkom Crnog mora. Mirom u Adrianopolu završavaju Petrove ambicije širenja prema jugu, ali rat protiv Švedske još je trajao.

Tijekom perioda od 1711. do 1712. godine Švedsko carstvo bilo je suočeno s novom ujedinjenom koalicijom koja je bila usmjerena prema sjeveru Njemačke. Područje Pomeranije s lukama Stralsund, Stettin i Wismar, bilo je od iznimne važnosti za Švedsko carstvo jer je služilo kao ulaz u Europu. Isto tako područje je bilo važno za prebacivanje švedske vojske. Anti-švedskoj koaliciji priključile su se Danska, Hanover i Pruska jer su imale veliku želju zauzimanja tih područja.¹⁹⁰ Do kraja 1713. godine pred ujedinjenim snagama anti-švedske koalicije, luka Stettin se predaje i izručuje novom kralju Pruske Frederiku Williamu I. Iste godine, nakon mirovnog sporazuma kod Adrianopola, Petar se okreće prema Finskoj koja je tada još bila pod Švedskom vlašću. Zauzimanjem Finske, Petar bi imao otvoren put do same Švedske i time bi je prisilio da se konačno preda. Finska

¹⁸⁷ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 567-569

¹⁸⁸ Adrianopol je stari naziv za turski grad Edirne. Zbog toga, sporazum u Adrianopolu 1713. godine poznat je i kao „Sporazum u Edirnu“.

¹⁸⁹ DONALD QUATAERT, *The Ottoman Empire 1700-1922*, Cambridge University Press, London, 2005., str. 64, 70, 101

¹⁹⁰ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 590-596

kampanja trajala je od 1713. do 1714. godine, a primarni fokus borbe bio je oko pomorske prevlasti nad cijelim Finskim zaljevom.¹⁹¹

Kako bi srušio švedsku pomorsku prevlast, Petar je trebao nastaviti s gradnjom njegove velike baltičke flote u koju je počeo uvoditi i galije¹⁹² radi bržeg manevriranja i tempa. Kako je švedska flota bila već u sukobu s Danskom, a njezina riznica se pomalo već praznila, nije se mogla u konačnici suprotstaviti iznenadnoj ruskoj pomorskoj moći. Do kraja 1713. godine Rusi zauzimaju finske luke Helsingfors¹⁹³, Borga i Lybecker, a do početka 1714. godine ruska vojska osvaja cijeli južni dio Finske.¹⁹⁴ U kolovožu 1714. godine dogodila se velika pomorska bitka kod Hanka, gdje je Petar zadao veliki udarac švedskoj floti, a zbog sudjelovanja u bitki car je bio promoviran u čin vice-admirala. Nakon bitke, Rusija je imala cijeli Finski zaljev pod svojom kontrolom i bio joj je otvoren put prema Botnijskom zaljevu i švedskoj obali. Finska kampanja je bila veliki uspjeh za carstvo. Osim otvaranja puta prema Švedskoj, carska flota se takoreći propelirala u iznimno jaku pomorsku silu koja je zavládala Baltičkim morem.¹⁹⁵

Sredinom 1715. godine Danska i Pruska napadaju preostale Švedske luke Stralsund i Wismar koje ubrzo padaju. U ljeto 1716. godine Petar se spremao za veliki napad na Švedsku. Tijekom tog perioda Karlo XII. bio je već u Švedskoj i spremao novu jaku vojsku kako bi se obranio od mogućih napada. Petar je znao da se Karlo ne smije podcijeniti, stoga je odlučio prvo prikupiti nekoliko saveznika koji bi pristali na napad na samu Švedsku. Dogovor je pao da će krajem 1716. godine zajednička vojska i flota Danske i Rusije napasti Švedsku, ali zbog nesigurnosti ruskoga cara, napad je bio prekinut u zadnji tren, te je invazija propala.¹⁹⁶

Tijekom 1717. godine Švedska otvara pregovaranje s Rusijom oko završavanja njihovog konflikta i teritorijalnih podjela. Pregovaranje nije bilo uspješno jer su Karlovi, ali i Petrovi zahtjevi bili preveliki. Dok je Petar bio voljan predati neka područja na Baltiku koja je smatrao suvišnima, Karlo je zahtijevao povrat svih švedskih provincija koje je

¹⁹¹ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 603

¹⁹² Galija je ratni brod koji je osim jarbola i jedra koristio i veslače

¹⁹³ Današnji Helsinki

¹⁹⁴ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 603-608

¹⁹⁵ Isto, str. 609-612

¹⁹⁶ Isto, str. 648-653

Rusija preotela njegovom carstvu od početka rata. Naravno ni jedan vladar nije htio pristati na bilo koji plan, te su se pregovaranja produžila do kraja 1717. godine.¹⁹⁷ Nakon očekivano neuspjelih pregovaranja s Rusijom, Karlo se okrenuo prema Dansko-Norveškoj uniji. Zaključio je da trenutno ne može napasti baltičku obalu jer je Rusija previše ojačala na kopnu ali i na moru. Karlo je odlučio povesti vojsku i zauzeti južni dio Norveške, zatim prijeći preko Zelanda i Jutlanda kako bi Dansku ponovno izbacio iz rata. Nakon toga njegova vojska bi krenula prema Bremenu i Verderu gdje bi okupio nekoliko savezničkih trupa i napao Hanover, Prusku i Sasku. Nakon okupiranja Sjeverne Njemačke, okupio bi vojsku i ponovno marširao prema Rusiji do konačne pobjede.¹⁹⁸

Karlo je stoga okupio oko 43.000 vojnika i krenuo na svoj prvi zabilježen cilj prema Norveškoj. U studenom 1718. godine, dolazi do sudbonosnog norveškog grada Frederiksena gdje postavlja opsadu. Tijekom opsade, kralj se izložio otvorenom polju kako bi proučio defenzivne linije protivnika, ali tijekom njegovog hrabrog pothvata dobio je hitac u glavu i na mjestu pao mrtav. I tako je završio život velikog švedskog kralja koji je bio slavljen kao jedan od najvećih vojnih zapovjednika svoga doba. Norveška kampanja se odmah prekinula, a švedska vojska se vratila u njihov glavni grad Stockholm.¹⁹⁹ Nakon Karlove smrti na švedsko prijestolje dolazi njegova sestra Ulrika Eleonora koja 1720. godine predaje prijestolje svom mužu Frederiku Hesse-Kasselu odnosno Frederiku I.²⁰⁰

4.6. Završetak rata 1719. – 1721.

Smrt švedskog kralja Karla XII. bio je konačni udarac za Švedsko carstvo i znak da se rat tada pomalo približavao kraju. Sam Petar je bio u tuzi zbog smrti Karla. Unatoč ratu kojega je vodio protiv Švedske, car je imao veliko poštovanje i divljenje prema snazi i vojnoj vrlini Karla XII. Nasljednica švedskog prijestolja Ulrika Eleonora otvorila je nova pregovaranja s ruskim carem. Petar i dalje nije htio predati određena baltička područja, ali

¹⁹⁷ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 734-737

¹⁹⁸ Isto, str. 737-739

¹⁹⁹ ROBERT I. FROST, *The Northern Wars: War, State And Society In Northeastern Europe, 1558 – 1721*, Longman, Harlow, 2000., str. 295

²⁰⁰ DOMINIC LIEVEN, *The Cambridge History of Russia. Imperial Russia 1689-1917*, Cambridge University Press, London, 2008., str. 499-451

zato je predložio da će Švedskoj novcem otplatiti zauzimanje Livonije. Ulrika je odbila prijedlog i tražila nove uvjete. Pregovori su opet završili u neuspjehu.²⁰¹

Iako je tada Švedska bila znatno oslabila i bez saveznika, došlo je do jednog sada već očitog problema za europske zemlje. Rusija je postajala sve jača, i uz nedostatak prijašnje švedske barijere prema Sjevernom moru, kontrolirala je velik dio mora. To se naravno Engleskoj nije sviđalo jer bi daljnjim ruskim širenjem bila čak i ona ugrožena. Iako je engleski kralj George I. formirao anti-švedsku koaliciju s Rusijom kao saveznicom, to je učinio kao izborni knez Hanovera, a ne kao engleski kralj. Stoga je Rusija mogla računati samo na potporu Hanovera. Kako bi izbalansirao propast Švedskog carstva, s usponom Ruskoga carstva, George I. je skovao plan.²⁰²

Prema planu, Švedska bi trebala sklopiti mir sa svim njezinim neprijateljima na Baltiku. Naravno morat će platiti veliku cijenu tijekom mirovnih sporazuma. Svi njemački posjedi će se trebati podijeliti između Hanovera, Pruske, Danske i Poljske, ali zauzvrat ove zemlje bi trebale postati njezine saveznice koje bi pomogle Švedskoj da povрати baltičke posjede. Švedska bi tako dobila nazad Livoniju, Estoniju i Finsku. Ako bi Petar slučajno odbio te uvjete, Ruskom carstvu bi se oduzeli Smolensk i Kijev, a ta područja bi se dala Poljskoj. Time bi Rusija izgubila gotovo cijeli teritorij koji je osvojila tijekom rata. Plan je bio vrlo dobro zamišljen i njime bi čak Hanover i Pruska najviše dobili.²⁰³

U studenom 1719. godine kralj George I., kao izborni knez potpisao je mirovni sporazum sa Švedskom koja je Hanoveru morala predati Bremen i Verder. Odmah nakon sporazuma George je formirao savez sa Švedskom kako bi joj pomogao u ratu protiv Rusije. Kralj August potpisao je mirovni sporazum u prosincu 1719. godine, ali bez dobitka teritorija, već samo uz priznanje Augustove titule kralja Poljske. Pruski kralj Frederik William bio je nesiguran oko prijedloga engleskog kralja jer je bio u savezu s Rusijom još od 1718. godine. Na kraju je ipak potpisao primirje u siječnju 1720. godine jer je time dobio luku Stettin i dio Švedske Pomeranije. Ipak sporazum je bio potpisan uz uvjet pruskog kralja da se carstvo njegova prijatelja Petra ne ošteti. Danska je bila isto

²⁰¹ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 741-743

²⁰² DOMINIC LIEVEN, *The Cambridge History of Russia. Imperial Russia 1689-1917*, Cambridge University Press, London, 2008., str. 499

²⁰³ ROBERT I. FROST, *The Northern Wars: War, State And Society In Northeastern Europe, 1558 – 1721*, Longman, Harlow, 2000., str. 295-296

prisiljena od Engleske da u srpnju 1720. godine potpiše mirovni sporazum.²⁰⁴ Iako je Engleska prikrivala svoju ideju da oslabi Rusiju pod geslom očuvanja mira i stabilnosti na Sjeveru, Petar je znao što se događa. Car je još u ljeto 1719. godine poslao svoje ambasadore u London kako bi najavili da će se bilo kakav pokušaj stvaranja defenzivne koalicije između Engleske i Švedske, smatrati kao najava rata protiv Rusije.²⁰⁵

Tijekom perioda ove engleske manipulacije iza ruskih leđa, Petar je odlučio da će rat zaključiti pod svojim uvjetima. Car je u ljeto 1719. godine pokrenuo vojnu kampanju protiv Švedske. Plan je bio napasti švedsku obalu duž Botnijskog zaljeva. Ruska vojska je okupila oko 28 velikih ratnih brodova, 180 galija i 300 manjih brodova, a ti brodovi su prenosili oko 50.000 vojnika spremnih za iskrcavanje u Švedskoj. Petrova golema flota s vojskom, nezaustavljivo se kretala istočnom švedskom obalom i harala obalnim gradovima. Dok je Rusija napadala Švedsku, Engleska je svojom diplomacijom uništila rusku koaliciju i počela sa svojom potporom prema Švedskoj. Do sredine ljeta 1720. godine Rusija je i dalje harala po južnim dijelovima švedske obale. Unatoč engleskoj skromnoj potpori u obrani Botnijskog zaljeva, Rusija se nije mogla zaustaviti. Uskoro Engleski parlament dolazi do zaključka da se carstvo jedino može zaustaviti s većim naporom odnosno proglašenjem rata, a to su prosudili da nije u najboljem interesu Engleske. Tako je počela propadati anti-ruska politika koju je započeo sam engleski kralj.²⁰⁶ Petar je pametno naglasio da se njegov spor ne odnosi na Englesku i njezino stanovništvo već samo na njezinog kralja koji je koristio njezinu moć u korist Hanovera. Kako bi pokazao svoju dobru volju, ruski car je propustio svaki nizozemski i engleski trgovački brod da se slobodno kreće po Baltičkom moru. Zbog toga, do kraja 1720. godine engleska flota nije više mogla pomoći Švedskoj u ratu protiv Rusije.²⁰⁷

Švedski kralj Frederik je konačno pogledao situaciji u oči. Engleska više nije mogla davati pomoć, a ruska se vojska i dalje nezaustavljivo kretala duž južne obale Švedske i opasno se približavala glavnom gradu Stockholmu. Frederik je pozvao Petra na

²⁰⁴ ROBERT I. FROST, *The Northern Wars: War, State And Society In Northeastern Europe, 1558 – 1721*, Longman, Harlow, 2000., str. 295-296

²⁰⁵ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 748-751

²⁰⁶ Isto, str. 752-754

²⁰⁷ Isto, str. 754-756

pregovaranje i 30. kolovoza 1721. potpisao mirovni sporazum u gradu Nystadu.²⁰⁸ Na sporazumu bilo je odlučeno da Petar dobiva teritorije Livoniju, Ingriju, Estoniju i Kareliju do Vyborga, dok se Švedskoj prepušta ostatak Finske. Rusija je pristala na veliku novčanu otplatu koja će trajati četiri godine, a za kompenzaciju Livonije Švedskoj je dopustila kupovanje livonijskog žita bez plaćanja carine. Svi ratni zarobljenici morali su se vratiti u svoju zemlju, a Petar je dao prisegu da se neće mješati u švedsku unutarnju politiku. Tako je završio Veliki sjeverni rat koji je trajao od 1700. do 1721. godine.²⁰⁹

Petar je bio izričito zadovoljan sporazumom i oduševljen da je rat konačno završen. Cijela Rusija je slavila veliki povratak svoga vladara. Njegov povratak u Sankt Petersburg bio je dočekan s velebnom dobrodošlicom i povorkom kroz grad. Za nagradu, Admiralitet Petersburga dodijelio je ruskom caru čin admirala. Ulice su danima slavile veliku pobjedu Rusije, a Petar je priređivao brojne gozbe koje su trajale mjesecima. U Moskvi, ruski senat dodjeljuje Petru naslov imperatora cijele Rusije, a država je proglašena „Velikim Ruskim Carstvom“. Također car dobiva epitet „Veliki otac domovine“, a njegovom imenu je dodijeljen pridjev „Veliki“.²¹⁰

²⁰⁸ ROBERT I. FROST, *The Northern Wars: War, State And Society In Northeastern Europe, 1558 – 1721*, Longman, Harlow, 2000., str. 296

²⁰⁹ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 756-768

²¹⁰ Isto, str. 758 - 759

5. Posljedice rata na Rusiju

Veliki sjeverni rat je označio konačan pad Švedskog carstva i općenito švedske vlade na Baltiku dok je Rusija, koja je izašla iz rata kao najveći pobjednik, uzdigla se na nove visine. Osvojivši velik dio istočne obale Baltika, znatno je proširila svoj teritorij i pogurala svoju teritorijalnu granicu prema otvorenom moru gdje je zavládala kao vladarica Baltika i Baltičkog mora. Nakon Nystadskog sporazuma Rusija se proširila na Ingriju, Livoniju Estoniju, Kareliju i dio Finske, te je time dobila velik utjecaj na Baltiku, ali i prema Zapadnoj Europi i Sjevernom moru.²¹¹

Osim teritorijalnih proširenja, rat je utjecao i na način reformiranja carstva. Tijekom rata, Petar je konstantno provodio reforme koje su mijenjale Rusko carstvo i svakodnevni život. Ali reforme tijekom prvog dijela rata bile su većinom usmjerene prema organizaciji profesionalne vojske kako bi se suprotstavio kvaliteti moderne švedske vojske. Tek nakon Poltave 1709. godine Petar je dobio veću slobodu i okrenuo se od reformiranja vojske i gradnje flote, u uređivanje carstva i njezinih unutarnjih poslova. U razdoblju druge polovice Petrove vladavine, točnije od 1711. godine do njegove smrti 1725. godine, utvrđene su reforme kojima je izmijenjena struktura civilne i crkvene administracije, modernizirana i promijenjena ekonomija i potpuno obnovljen porezni sustav.²¹² Početkom veljače 1711. godine bio je osnovan ruski Senat koji je tada imao svrhu upravljanja carstva dok je car bio na bojištima izvan Rusije. Senat je nadzirao pokrajinske vlade, imao je ulogu vrhovnog suda i prikupljao je poreze. Nakon rata i povratka cara, Senat se nije ukinuo već postaje izvršnim i zakonodavnim tijelom središnje ruske vlade. Ali unatoč jačanju senata, Petar je držao sve konce u rukama, te je sam Senat bio samo instrument careve vlasti. Godine 1722., Petar je u senat postavio prokuratora odnosno zamjenika koji će od tada imati ulogu zastupanja samoga cara u Senatu. Ostali dio vlade strukturirao je prema modernom švedskom modelu. Petrova reformirana vlada, njezin novi oblik i sam Senat zadržale su se do kraja careve dinastije.²¹³

Naravno osim reformiranja vlade i civilnih promjena, rat je rezultirao ubrzanom napretku ruske vojske. Već nakon povratka iz Europe 1698. godine, Petar je započeo s

²¹¹ ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981., str. 756-768

²¹² Isto, str. 762-764

²¹³ Isto, str. 765, 768-769

temeljitim obnavljanjem i organiziranjem nove ruske profesionalne vojske prema zapadnoeuropskom modelu. Velik dio ruskih plemića počeo je služiti u vojsci i isto kao svi ostali vojnici morali su trenirati po novim modernim vodičima koristeći nova oružja i taktike. Nakon Poltave, vojna edukacija postajala je sve više ozbiljnija i institucionalno strukturirana. Vojna obuka je započela u petnaestoj godini i trajala je sve skupa 25 godina. Kasnije, konstantno unaprjeđivanje i korištenje nove vojne nauke, rezultiralo je otvaranjem akademija u kojima se moglo učiti posebno o topništvu, ratnom inženjerstvu, navigaciji itd. Iako bi se sva ta vojna reformiranja eventualno izvršavala i da nije bilo rata, sam rat protiv nadmoćnije europske velesile znatno je ubrzao proces i time gotovo u jednom desetljeću propelirao Rusiju prema visokim europskim standardima.²¹⁴ Dobar dokaz toga bio je neuspjeh anti-ruske politike engleskog kralja Georgea I. U tom razdoblju Rusija je bila već toliko jaka u vojnom aspektu da se jedino mogla zaustaviti otvorenim ratom. Iako je teško reći ishod takvog rata, engleski parlament je dao do znanja da sukob s Rusijom ili čak potencijalni rat ne bi bio u najboljem interesu kraljevstva.

Još jedna posljedica rata bila je gradnja velike ruske flote. Petar je oduvijek imao veliku ljubav prema moru i brodovima i zbog toga je odmah nakon stupanja na prijestolje započeo svoju politiku gradnje velike ruske flote, koja je rezultirala „Velikom europskom turnejom“, a u neku ruku i „Velikim sjevernim ratom“. Nakon prikupljenog znanja s njegovog putovanja u Europu, počeo je s politikom ekspanzije carstva, prvo prema obali Crnog mora, a zatim prema obalama Baltičkog mora. Sama ta politika rezultirala je ratom protiv Turske za Azovsko more i vlast nad Crnim morem, te stvaranja takozvanog Sjevernog saveza koji će započeti Veliki sjeverni rat. Isto kao i vojska, gradnja i napredak ruske flote je bio vrlo impresivan, a sam rat je ubrzao taj proces i na kraju je rezultirao ruskom pomorskom dominacijom na Baltičkom moru. Može se čak reći da je napredak ruske flote bio još više upečatljiviji nego napredak kopnene vojske.²¹⁵ Prije Petrove vladavine, pomorstvo je Rusima bilo strano i nepoznato područje jer nisu imali kvalitetnih obalnih područja. Stoga je sama činjenica, da se u roku od 20 godina Rusija pretvorila iz zaostale zemlje u pomorsku silu i vladaricu Baltičkog mora, krajnje zadivljujuća. Još jedan veliki rezultat stvaranja flote bila je izgradnja nove ruske prijestolnice Sankt Petersburga. Grad je postao glavna ruska trgovačka i vojna luka u kojoj je bio osnovan ruski Admirallitet

²¹⁴ LARS-ERIC HOGLUND, AKE SALLNAS, ALEXANDER BESPOLAR, *The Great Northern War 1700 – 1721, II., Sweden's allies and enemies, Colours and Uniforms*, Acedia Press, Karlstad, 2006., str. 12-14

²¹⁵ Isto, str. 14-15

i pomorska akademija matematike i navigacije, a kasnije postaje moderno kulturno središte i simbol ruske moći i ljepote.

6. Zaključak

Veliki sjeverni rat bio je vrlo važan period ruske povijesti i imao je dalekosežne posljedice u napretku Ruskog Carstva. Ipak može se sa sigurnošću reći da je za uspon Rusije u 18. stoljeću najzaslužniji bio sam Petar Veliki. Carstvo je stvarno doživjelo procvat i neviđeni uspon tijekom njegove vladavine koja je trajala od 1682. do smrti 1725. godine. U tom „kratkom“ vremenu Petar je pretvorio zaostalu srednjovjekovnu Rusiju u modernu europsku velesilu koja se velikom brzinom počela približavati zapadnoeuropskoj pozornici.

Spomenuo sam da su tri velika događaja obilježila život Petra Velikog: Velika europska turneja, podizanje Sankt Peterburga i Veliki sjeverni rat. Svaki od tih događaja je vodio obnovi, napretku i na kraju krajeva velikom usponu koji će trajati stoljećima nakon Petrove smrti. Velika europska turneja koju je predvodio sam car, bila je početak obnove i reformiranja carstva, te početak nove vanjske politike koja je na kraju vodila prema Velikom sjevernom ratu. Reforme koje su bile uvedene i koje su se provodile tijekom cijelog života ruskoga cara, bile su proizvod Velike turneje. Reforme su promijenile unutrašnjost Rusije, unaprijedile rusku vojsku i dale temelj izgradnje moderne pomorske flote.

Želja za izgradnjom ruske flote vodila je do nove vanjske politike prema kojoj je Rusija tražila teritorijalni posjed s otvorenim morem. Petrova politika je rezultirala tursko-ruskom sukobu za prevlast nad Crnim morem, te naposljetku do Velikog sjevernog rata protiv Švedskoga Carstva. Kao što znamo, razdoblje od 17. do početka 18. stoljeća bilo je vrlo važno za švedsku povijest jer se tada Švedska takoreći nalazila na vrhuncu svoje moći i držala je vlast nad Baltikom i njenim morem. Stoga je Petar morao zaratiti protiv tada još daleko naprednije i nadmoćnije sile, kako bi dobio otvoreno more i konstruirao mornaricu. Iako se Rusija nalazila u mnogim sukobima tijekom vladavine kontroverznog cara, niti jedan nije bio toliko važan kao Veliki sjeverni rat. Rezultati velikoga sukoba bili su dalekosežni za carstvo jer se ubrzao napredak i moderniziranje vojske i sagrađila se velika flota. Isto tako stogodišnja švedska prevlast nad Baltikom je nestala i Rusija je postala vladaricom sjevera. Na kraju zaključak Velikog sjevernog rata potvrdio je dominaciju Ruskoga Carstva na Baltiku i sjeveroistočnoj Europi.

Naravno, moramo i spomenuti izgradnju Sankt Petersburga, posljednji događaj koji je obilježio Petrovu vladavinu. Iako nije zapravo posljednji, jer se desio tek na početku Velikog sjevernog rata, može se reći da je u širem pogledu rusko-švedskog sukoba to bio posljednji korak koji je Rusiji trebao da porazi Švedsku i zavlada nad Baltičkim morem. Izgradnja Sankt Petersburga desila se 1703. godine, tijekom švedskog pohoda na Poljsku. Nakon osvajanja nekoliko obalnih područja na Baltiku, Petar je odlučio sagraditi luku koja bi služila kao početno poglavlje ruske težnje prema dominaciji nad Baltičkim morem. Luka se na kraju pretvorila u neosvojiv grad, koji je postao simbolom ruske modernizacije i približavanja Zapadu, te naravno simbolom ruske prevlasti na Baltiku. Prema riječima povjesničara Brucea Lincolna, Rusija i Europa su se povezale tek u vrijeme vladavine Petra Velikog i glavna točka te povezanosti bio je biser sjevera Sankt Petersburg.

Na kraju moramo se pitati je li Veliki sjeverni rat bio ključan u ruskom usponu u 18. stoljeću i je li se Rusija tada konačno mogla mjeriti sa zapadnim velesilama. Iz analize možemo zaključiti da je Rusija definitivno doživjela uspon. U usporedbi s Rusijom prije vladavine Petra Velikog, novo carstvo bilo je daleko nadmoćnije i naprednije, ali nije još bilo na razini Zapadne Europe. Naravno, nakon rata ruska uloga u europskoj politici se znatno proširila, ali ne toliko koliko mislimo. Iako je postala dominantnom silom sjeveroistočne Europe i Baltika, nije se još mogla mjeriti sa zapadnim silama. Sve do Sedmogodišnjeg rata 1754. godine, Rusija je imala sporednu ulogu u europskim aferama i nije se mogla miješati u glavne sukobe toga razdoblja; Francuska protiv Habsburgovaca, te Britanija protiv Nizozemske. Ipak carstvo se nije više smjelo podcijeniti jer je nakon Velikog sjevernog rata njezina moć sve više rasla.

Svrha ovoga rada bila je prikazati jedan od ključnih događaja u ruskoj povijesti koji je označio njeno moderniziranje i uspon prema europskoj pozornici. Smatram da je ruska povijest u razdoblju od kraja 17. i početka 18. stoljeća vrlo zanimljiva i vrijedna daljnjeg proučavanja. Detaljno proučene teme poput „Petar Veliki“, „Veliki sjeverni rat“, „Osnivanje Sank Petersburga“ i slično, gotovo nemaju literature na hrvatskom jeziku i nisu dovoljno istražene. Stoga je jedan od mojih ciljeva bio da ovim radom detaljnije analiziram i prikazem to određeno razdoblje ruske povijesti.

7. Izvori

1. JACOB ABBOT, *Petar Veliki*, preveo s engleskog Marko Karupović, Karupović, Beograd, 2008.
2. GUSTAVUS ADLEFELD, *The Military History of Charles XII King of Sweden: Written by the Express Order of His Majesty - Vol. I.,II.,III.*, Andesite Press, London, 2015. (knjiga je obnovljeno izdanje stare verzije iz 1740. godine)
3. JOCHEN BLEICKEN, *Povijest svijeta - III dio*, Marjan tisak, Split, 2005.
4. PAUL BUSHKOVITCH, *Peter the Great: The Struggle for Power 1671-1725 (New Studies in European History)*, Cambridge University Press, London, 2007.
5. JAMES CRACRAFT, *The Revolution of Peter the Great*, First Harvard University Press, Cambridge, 2006.
6. ANTHONI CROSS, *St Petersburg 1703-1825*, Palgrave USA, Gordonsville, 2003.
7. ROBERT I. FROST, *The Northern Wars: War, State And Society In Northeastern Europe, 1558 – 1721*, Longman, Harlow, 2000.
8. IVO GOLDSTEIN, NINOSLAV PAVIĆ, TOMSLAV WRUSS, *Povijest-Počeci novoga doba (16. stoljeće)*, Jutarnji list, Zagreb, 2008.
9. LARS-ERIC HOGLUND, AKE SALLNAS, ALEXANDER BESPOLAR, *The Great Northern War 1700 – 1721, Colours and Uniforms*, Acedia Press, 2000.
10. LARS-ERIC HOGLUND, AKE SALLNAS, ALEXANDER BESPOLAR, *The Great Northern War 1700 – 1721, II., Sweden's allies and enemies, Colours and Uniforms*, Acedia Press, Karlstad, 2006.
11. GERARD DU RY VAN BEEST HOLLE, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, preveo s njemačkoga Vlatko Šarić 1977., Otokar Keršovani, Rijeka, 1975.
12. PAUL KEENAN, *St Petersburg and the Russian Court 1703-1761*, Palgrave Macmillan UK, London, 2013.
13. KURT KERSTEN, *Petar Veliki: o suštini i uzrocima istorijske veličine*, preveo s njemačkog Jovan Popović, Nolit, Beograd 1936.
14. ANGUS KONSTAM, Dave Rickman, *Peter the Great's Army: Infantry*, Osprey Publishing, London, 1993.
15. ANGUS KONSTAM, *Poltava 1709: Russia comes of age*, Osprey Publishing, London, 1994.
16. ANGUS KONSTAM, DAVE RICKMAN, *Peter the Great's Army: Cavalry*, Osprey Publishing, London, 1993.

17. STEPHEN J. LEE, *Peter the Great*, Routledge, New York, 1993.
18. DOMINIC LIEVEN, *The Cambridge History of Russia. Imperial Russia 1689-1917*, Cambridge University Press, London, 2008.
19. ROBERT K. MASSIE, *Peter the Great: His Life and World*, Ballantine Books, New York, 1981.
20. ARTHUR MacGREGOR, *The Tsar in England: Peter the Great's Visit to London in 1698.*, The Seventeenth Century, Oxford, 2004.
21. JAMES R. MILLAR, *Encyclopedia of Russian History*, Macmillan Reference USA, New York, 2004.
22. DONALD QUATAERT, *The Ottoman Empire 1700-1922*, Cambridge University Press, London, 2005.
22. NICHOLAS VALENTINE RIASANOVSKY, MARK D. STEINBERG, *A History of Russia*, Oxford University Press, New York, 2005.
23. WENDY S. WILSON, GERALD H. HERMAN, *Critical Thinking Using Primary Sources in World History*, J. Weston Walch, Portland, 2004.
24. All Empires - Online History Community, *The Polish-Lithuanian Commonwealth*, URL: http://www.allempires.com/article/index.php?q=polish_lithuanian (5.9.2017.)